

YUNAN KAYNAKLARINA GÖRE 1922 YILINDA BATI ANADOLU'DA OTONOM DEVLET KURMAYA YÖNELİK FAALİYETLER

Nilüfer ERDEM*

Öz

Sakarya Savaşı sonrasında kurulmuş olan Helen Anadolu Savunma [Mikrasiatiki Amina] Örgütü, başka bölgelerdeki ve diğer ülkelerdeki aynı paralelde çalışan örgütlerle de diyalog halinde, Anadolu Rumlarının direnişini örgütleyebilmek adına önemli bir aktivite ortaya koymuştur. Bu faaliyetler içinde olanlar, Batı Anadolu'da yeni bir devlet kurulmadıkça Rumların mücadelesinin netice getirmeyeceğine kanaat getirmişlerdir.

Batı Anadolu'da yeni bir devlet kurulması projesi öncelikle Anadolu Savunma Örgütü'nündür. Yunan Hükümeti ilk başlarda Anadolu Rumlarından gelen çağrılara temkinli yaklaşmış, ancak 1922 Temmuz'una gelindiğinde Yüksek Komiser Steryadis'i Batı Anadolu'nun otonomisini ilan etmekle görevlendirmiştir. Kaynaklarda "Anadolu Devleti", İyonya Devleti" veya "Ege Devleti" olarak anılan oluşumla ilgili, Yunan çevreleri hiçbir zaman tam bir netlik içinde olmamışlardır. Sevr sınırları içerisinde yeni bir devlet tesis etmek, ancak Helenlerin ellerindeki son kozu oynamaları olarak değerlendirilebilir. Kaldı ki bazı Yunan gazeteleri otonom devlet fikrine de karşı çıkmışlar ve bunun yerine Batı Anadolu'da "yerel yönetim"den söz etmişlerdir.

Bu makalenin amacı, Türk tarihi açısından bir dönüm noktası teşkil eden 1922 yılında Anadolu toprakları ile ilgili yaşanmış olan bir takım gelişmelere daha fazla ışık tutmak, tarihin kıvrımları arasında kalmış bazı olayları gün yüzüne çıkarmaya çalışmaktır. Bu amaç doğrultusunda Atina Venizelos Arşivi'nde yer alan belgelere bakılmış ve Embros, Makedonia, Skrip ve Rizospastis gazetelerinde yer alan yazılar derlenmiştir. Makedonia Selanik gazetesidir ve Atina gazetesi olan Embros gibi Venizelist bir çizgide yayın yapmıştır. Makedonia'nın sahibi Vellidis ve Embros'un sahibi de Kalapothakis'tir. Skrip ile Rizospastis de Atina gazeteleri olup, Rizospastis Yunanistan Sosyalist İşçi (Komünist) Partisi ve Yunanistan İşçileri Genel Birliği'nin resmi yayın organıdır. Sahibi Evstratiadis olan Skrip ise Antivenizelist, diğer bir ifadeyle Kralcı çizgidedir.

Anahtar Kelimeler: İyonya, Ege, Anadolu, Helen, Anadolu Harekatı, Milli Mücadele, Otonomi.

* Dr., İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,
(nilerdem@istanbul.edu.tr).

ACTIVITIES REGARDING TO ESTABLISH AN AUTONOMOUS STATE IN WESTERN ANATOLIA IN 1922 ACCORDING TO GREEK RESOURCES

Abstract

The Helen Anatolia Defense Organization [Mikrasiatiki Amina], which was established after the Battle of Sakarya, coordinated an important activity in order to coordinate the resistance of Anatolian Greeks. Also, it was in dialogue with similar organizations in other regions and in other countries. Those in these activities, thought that this fight would be unsuccessful unless establishing a new state in western Anatolia.

We saw that the idea to establish a new state in Western Anatolia primarily belongs to Anatolian Defence Organisation. At the beginning the Greek government hesitated against to calls from Anatolian Greeks, later at July 1922 entrusted Commissar Steryadis to declare the autonomy of Western Anatolia. The Greeks never been in clarity regarding the formation which called "Anatolian State", "Ionian State " or "Aegean State" at sources. To establish a new state within the boundaries of Sevres, can be evaluated as the last chance of the Helens. Moreover some Greek newspapers also opposed to the idea of an autonomous state and mentioned about "local government" in western Anatolia.

The purpose of this article is to uncover some developments occurred at Anatolia in 1922 which constitutes a turning point in Turkish history, For that purpose we implemented documents from Venizelos archive and patched up articles from newspapers Embros, Makedonia, Skrip and Rizospastis. Makedonia is a newspaper from Thessaloniki and published from Venizelist side as like as the newspaper Embros from Athens. Owner of Makedonia is Vellidis and owner of Embros is Kalpothakis. Skrip and Rizospastis are from Athens. Rizospastis is official publish organ of Greek Socialist (Communist) Workers Party and General Union of Greek Workers. Owner of Skrip is Evstratiadis and Skrip is at Antivenizelist line in other words at Royalist line.

Keywords: *Ionian, Aegean, Anatolia, Helen, Anatolia Operation, National Struggle, Autonomy.*

Giriş

Türkçeye “Büyük Ülkü” ya da “Büyük Fikir” olarak geçmiş olan “Megali İdea”¹ doğrultusunda Helenler², öncelikle bağımsız Yunan Devleti’ni kurmayı amaçlamışlardır. Sonrasında Yedi Adaları almayı; Tesalya, Epir, Makedonya ve Trakya’yı ele geçirmeyi; Girit Adası, Oniki Adalar ve Kıbrıs Adası’nı, Anadolu’nun Sakarya’ya kadar olan kesimini (İstanbul dahil) elde etmeyi ve nihayet Karadeniz kıyılarını zapt ederek Pontus Rum Devleti’ni ihya etmeyi hedeflemişlerdir³. Toprakları genişletmek ve “*boyunduruk altındaki kardeşleri kurtarmak*” Megali İdea’nın ideolojik ve retorik temellerini oluşturmuştur⁴.

Bunun yanında Yunanistan, gerçekleştirdiği askeri hareketin çok öncesinden başlayarak Osmanlı topraklarında yaşayan Rumları eğitmek amacıyla bir eğitim seferberliği başlatmıştır⁵. Bu amaç uğruna Yunan Devleti, Atina Üniversitesi, Anadolu ile Trakya’da kurulan Rum cemiyetleri ve okulları, kilisenin de sağladığı destekle işbirliği halinde çalışmışlardır. Bu, Megali İdea’nın başka bir boyutudur ve Yunanistan için en az toprakları genişletmek kadar önemli olmuştur. Hedeflere ulaşıldığı, yani Helen ulusu yaratıldığı durumda, Yunanistan’ın Osmanlı topraklarını ilhak etmesi kolaylaşacaktır⁶.

Yunanistan Megali İdea doğrultusundaki hedeflerine kısmen ulaşmış, özellikle Balkan Savaşları’nda topraklarını ve nüfusunu yaklaşık iki katına çıkarmıştır⁷. Balkan Savaşları döneminde Yunanistan’ın başbakanı, Helenler tarafından “*Megali İdea rüyacısı*” olarak tanınan Eleftherios Venizelos’tur⁸. Venizelos 1918 yılı itibarıyla Paris Barış Konferansı’ndan başlayarak müttefikler

1 Yunancanın Türk Alfabesi kullanılarak yazılışı konusunda Türkiye’de kurum ve kişilerin farklı uygulamalara gittikleri görülmüştür. Suat Sinanoğlu, Tarih Kurumu, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Milli Kütüphane uygulamaları buna örnek olarak gösterilebilir. Biz, kullanılan transliterasyon uygulamalarından hiç birini benimsemedik. Çünkü bizim kanaatimize göre, bunların hiç birinde Yunanca okunuş tam olarak karşılanamamaktaydı. Bu esasen, Yunancada i, e ve o gibi seslerin birden fazla harfle karşılanmasından ve bunların farklı olarak belirtilmesi gerektiğinden kaynaklanan bir zorluktu. Tüm bunları düşünerek çalışmamızda Yunanca kelimelerin okunuşunu esas aldık ve kelimenin Yunanca olarak en yakın okunuş şeklini vermeye çalıştık.

2 Çalışmamızda Ortodoks olan, Yunanca konuşan (Rumca dediğimiz dil çok hafif şive farklılığı ile Yunancanın aynıdır) Osmanlı ve daha sonra Türk uyruklu olan azınlık mensuplarını “Rum” ifadesiyle andık. Yunanca konuşan, Ortodoks Yunanistan vatandaşlarını anmamız gerektiğinde “Yunan” kelimelerini kullandık. Ancak Rumlar ve Yunanların iç içe geçtiği durumlarda “Helen” sözcüğünü tercih ettik.

3 M. Süreyya Şahin, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1996, s.164.

4 Pashalis M. Kitromilidis, “Noeres Kinotites Ke İ Aparhes Tu Ethniku Zitimatosis Sta Valkania [Akıllı Cemaatler ve Balkanlarda Ulusal Meselenin Başlangıcı]”, *Ethniki Taftotita Ke Ethnikismos Sti Neoteri Ellada [Çağdaş Yunanistan’da Ulusal Kimlik ve Ulusalçılık]*, Ekdosis Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis [Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis Yayınları], Athina, 1997, s.82.

5 Bkz. Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923)*, Derlem Yayınları, İstanbul, 2010, ss.38-41.

6 Kitromilidis, *a.g.m.*, ss.81-90.

7 Ap. E. Vakalopoulos, *Nea Elliniki İstoria [Yeni Yunanistan Tarihi] 1204-1985*, 3i Ekdosi [3. Bsk.], Ekdosis Vanyas [Vanyas Yayınları], Thessaloniki [Selanik], 1988, s.350.

8 Pinelopi Delta, *Eleftherios K. Venizelos*, Athina, 1978, ss.11-12.

nezdindeki girişimlerini yoğunlaştırmış ve Batı Anadolu ile Trakya başta olmak üzere Osmanlı Devleti'nden yeni topraklar koparmayı hedeflemiştir⁹. Neticede Venizelos liderliğindeki Yunanistan müttefiklerin desteğini almayı başarmış, 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkmış ve devamında Anadolu'daki işgal alanını genişletmiştir¹⁰.

Esasen Yunanlar, İzmir'in işgalinden hemen sonra bölgenin Yunanistan'a ilhakını gaye edinen davranışlar içine girmişlerdir. 21 Mayıs 1919'da Aristidis Steryadis¹¹ İzmir'e gelmiş¹² ve olağanüstü yetkilere sahip olarak Yüksek Komiserlik görevini üstlenmiştir. Yüksek Komiserlik bünyesinde içişleri, dışişleri, eğitim, bayındırlık, liman, gümrük, ekonomi, tazminat, iâşe, muhasebe, mal sandığı, haberleşme, tercüme, hukuk müşavirliği ve Ziraat Bankası işlerini incelemekle görevli çeşitli şubeler yer almıştır. Yüksek Komiserlik Yunan ordusunun işgal etmiş olduğu yerlerde temsilcilikler açmıştır. Bu örgütlenmenin yanı sıra Yunanlar işgal bölgelerinde sıkıyönetim mahkemeleri oluşturarak hukuk işleri ile ilgili davalara bakmaya başlamışlar, hatta okullarda müfredat programlarına müdahale etmişlerdir. Aslında bu şekilde Batı Anadolu'daki Yunan işgali askeri işgal niteliğinin çok ötesine geçmiştir¹³.

Diğer yandan Mondros Mütarekesi sonrası Türk topraklarına gerçekleştirilen işgallere karşı hemen her yerde kendiliğinden bir direniş ortaya çıkmıştır. Sivas ulusal kongresiyle Anadolu ve Trakya'daki direniş organizasyonları birleştirilmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde bir kadro tarafından idare edilmeye başlanmıştır. Takip eden gelişmeler ve özellikle 1920 yılının Mart ayında İstanbul'un itilaf devletleri tarafından resmen işgali, 23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılışına götürmüştür. Devamında 1920 yılının Kasım ayında düzenli Türk ordusu kurulmuştur. Düzenli Türk ordusunun kurulmasıyla birlikte önce I. ve II. İnönü, ardından Sakarya ve Büyük Taarruz olmak üzere Türk zaferleri birbirini izlemiştir¹⁴.

9 Kostas Hacıantoniyu, *Mikra Asia - O Apelethrotikos Agonas [Anadolu - Özgürleştirme Mücadelesi] 1919-1922*, Ekdosis Pelasgos [Pelasgos Yayınları], Athina, 1994, ss.27-29.

10 Margaret Mc Millan, *Paris 1919*, Belkas Dışbudak (Çev.), ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004, ss.422-423.

11 Steryadis, 1861 yılında Giriş'in Kandiye (İrakliyo) şehrinde doğmuştur. Babası yağ tüccarıdır. Paris'te hukuk öğrenimi görmüş ve İslam Hukuku uzmanı ünlü bir avukat olmuştur. 1917-1919 yılları arasında Epir Valisi ve tüm işgal süresince İzmir'de Yunan Yüksek Komiseri olarak görev yapmıştır. İfade edildiğine göre Venizelos, Steryadis'in Yunan askeri ile birlikte İzmir'e çıkmayışını bir felaket olarak yorumlamıştır. Hr. Em. Aggelomatis, *To Hroniko Megalis Tragodias [Büyük Trajedinin Tarihi]*, 2i Ekdosi [2. Bsk.], Ekdosis Estia [Estia Yayınları], Athina, 1971, s.59.

12 Selçuk Ural, "Milli Mücadele'de Yunanlaştırma Hareketinin Siyasi Kolu: Yunan Fevkalade Yüksek Komiserliği", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.8, Erzurum, 2001, s.311.

13 Adnan Sofuoğlu, "İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş", *Ankara Üniversitesi Atatürk Yolu Dergisi*, S.29-30, Ankara, 2002, ss.140-142.

14 Ali İhsan Gencer - Sabahattin Özel, *Türk İnkılap Tarihi*, 9. Bsk., Der Yayınları, İstanbul, 2004, ss.92-183.

Türklerin Sakarya Zaferi'nin özelliği, Yunanların Anadolu'daki ilerleyişine dur demenin yanında, savaşta taarruz edenle kendini savunanın rollerini değiştirmesidir. Söz konusu zaferin Kars ve Ankara Antlaşmaları gibi önemli siyasi sonuçları vardır ki, Ankara Antlaşması İngiltere ve Fransa'nın Doğu Akdeniz politikaları açısından belirgin bir ayrışmayı gündeme getirmiştir¹⁵. Bu arada 1921 yılı sonbaharında Yunan Başbakanı Gunaris ve Dışişleri Bakanı Baltacis beraberlerinde bir takım danışmanlar olduğu halde Avrupa'yı ziyaret etmişler, ancak umdukları ilgiyi bulamamışlardır¹⁶.

O kış Yunanistan açısından her anlamda ağır geçmiş, gazeteler ölü, yaralı ve kayıp listeleri yayınlarken, yollar gazilerle dolmuştur¹⁷. Sakarya Savaşı'ndan sonra yaşanan ekonomik kriz nedeniyle Anadolu'daki Yunan Ordusu'nun gerekli silahlarla donatılması işlemi tamamlanamamış, hatta askerlerin yeterli beslenmesi dahi sağlanamamıştır¹⁸. Yunan Ordusu'nun Anadolu'yu terk edeceği söylentilerinin ortaya çıkması üzerine Helen Anadolu Savunma [Mikrasiatiki Amina] Örgütü tarih sahnesinde yerini almıştır. Bu örgütün temelleri, İzmir'in Rum ileri gelenleri ile İzmir Metropoliti Hrisostomos¹⁹ tarafından atılmıştır²⁰. Doktor Psaltoff'un²¹ bürosunda bir araya gelmiş olan Rum ileri gelenlerden Sokratis, Solomonidis, İoakimidis, Dulgeridis, Hariatis, Lamburu ve İzmir Yunan İdaresi İçişleri Bölümü'nden Müfettiş Evripeos, Anadolu Rumlarının haklarını savunmak üzere bir örgüt kurulması kararını vermişlerdir. Yunan tarihçileri, örgüt temellerinin 1921 Ekim'inde atıldığını kaydetmektedirler. Örgütün amacı Anadolu Rumlarının direnişini örgütlemek ve Batı Anadolu'da otonom bir devlet kurulmasına dönük bir etkinlik ortaya koymaktır²².

15 Haralambos Psomiadis, *İ Telefteya Fasi Tu Anatoliku Zitimatos [Doğu Meselesinin Son Safhası]*, Ekdosis Efesos [Efesos Yayınları], Athina, 2004, ss.52-53.

16 Hacıantoniyu, a.g.e., ss.253-258.

17 Vasilis İ. Çanakaris, *Dakrismeni Mikrasia [Gözü Yaşlı Anadolu] 1919-1922*, Ekdosis Metehmio [Metehmio Yayınları], Athina, 2007, s.440; Nikos Psirukis, *İ Mikrasiatiki Katastrofi [Anadolu Felaketi] 1918-1923*, Athina, 1977, ss.177-178.

18 Haralambos D. Triantafillidis, *İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologio Enos Oplitu [Anadolu Harekatı ve Bir Piyade Erinin Günlüğü]*, Tomos [Cilt]: 2, Ekdosis Dodoni [Dodoni Yayınları], Athina, 1984, ss.474-491.

19 İzmir Metropoliti Hrisostomos Kalafatis (1868-1922) Heybeliada Ruhban Okulu mezunu olup, Drama Metropolitliği görevinde de bulunmuştur. Drama Metropolitliği görevinde bulunduğu esnada da Türk yetkilileri kaygılandırıcı faaliyetlerde bulunmuş olan Hrisostomos, İzmir Metropolitliği'ni 1910 yılında üstlenmiştir. N. Muçopulos, K. Vakalopoulos, Ap. Kesopulos, *Alismonites Patrides – i Fotodotra Mikrasia [Unutulmaz Vatanlar – Işık Kaynağı Anadolu]*, Ekdosis Ciambiris Piramida [Ciambiris Piramida Yayınları], Thessaloniki [Selanik], b.t.y., ss.149-155.

20 Engin Berber, "Batı Anadolu Rumlarının Son Fedakarlığı, Ya Da 9 Eylül 1922'yi Önlüyemeyen Bir Askeri Yapılanma: Küçük Asya Savunma Örgütü", *Cumhuriyet Gazetesi* 9 Eylül İzmir'in Kurtuluşu Özel Eki, 9 Eylül 2006, s.64.

21 Doktor Psaltoff ve etkinlikleri için Bkz. Nilüfer Erdem, "Megali İdea'nın Anadolu'daki Destekçilerinden Doktor Apostolos N. Psaltoff'un 1912-1922 Dönemi Etkinlikleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.XIII, S.27, İzmir, 2013, ss.63-77.

22 Aggelomatis, a.g.e., s.128.

Rumların Örgütlenme Çabaları ve Anadolu Hareketine Lider Arayışları

Anadolu Rumlarının savunulmasına yönelik girişimlerle ilgili Yunan basınında yer alan haberler, bu tür faaliyetlerin 1922 yılı Şubat ayı itibariyle hızlandığını düşündürmektedir. Örneğin Embros Gazetesi'nin 1 Şubat 1922 (19 Ocak 1922)²³ tarihli nüshasında, Atina'da bulunan Anadolu Rumlardan oluşan bir heyetin Meclis Başkanı Lomvardos ile çeşitli gazete müdürleri ve dernek yöneticilerine çağrı yaptığına, "boyunduruk altındaki Helenlerin" arzularını duyurmak istediğine dair bir haber yer almıştır. Habere göre 1922 yılının ilk aylarında Atina'da bir miting gerçekleştirilmesi ve müttefik devletlerin elçiliklerine muhtıra verilerek "Kemalistlerin" faaliyetlerinden şikayet edilmesi düşünülmüştür²⁴.

18 Ocak 1922'de Lloyd George'un huzuruna çıkan Patrik Meletios,²⁵ Türk idaresi altındaki Rumların korunmaları için İngiltere'nin yardımını istemiştir. Meletios 25 Ocak'ta Paris'te yüz senatöre ve Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın bir delegasyonuna hitap ederek, Anadolu Devleti kurulmasını desteklediğini söylemiştir. 30 Ocak'ta Poincare ve Clemenceau ile de görüşen Meletios, Amerika'daki Rum gönüllüleri askere alma planını gizlememiştir²⁶. Meletios'un bu faaliyetlerine paralel 16 Şubat 1922 (3 Şubat 1922) tarihli Makedonia Gazetesi'nde, Patrikhane'nin "tehlike altındaki ulusu kurtarmaya yönelik" faaliyetlerde bulunduğu ve patriğin talimatıyla "boyunduruk altındakilerden oluşan büyük bir heyetin kurulmasına karar verildiği" bilgisi yer almıştır. Helen ulusu açısından oldukça kapsayıcı olacak bu heyet müttefik devletlerin başkentlerini ziyaret ederek Helenlerin ulusal çıkarları doğrultusunda faaliyet gösterecektir. Yazıda bu konunun çok önemli olduğu, Yunanların çeşitli meseleleriyle ilgili kurtarıcı bir etki yapabileceği ve bu şekilde müttefiklerin "özgürlük ve insanlık" adına mücadele vermiş olan bir ulusla temas edebilecekleri ifade edilmiştir. En çarpıcı cümleler, Brütüs'ün Sezar'ın yüzünü birkaç dakika görmesi halinde cinayet işlemeyeceği, dolayısıyla müttefiklerin de Sezar'ın yüzünü görerek Anadolu ve Trakya Helenlerini yeniden Türk boyunduruğuna mahkum etmeyecekleri ile ilgili olanlardır. "Durumun kurtarılmasıyla ilgili bir ihtimal

23 Yunanistan 13 Şubat 1923'e kadar eski, yani Julius takvimini takip etmiştir. Bu tarihten itibaren Gregorius takvimini kullanmıştır. Julius takvimi, Gregorius takviminin 13 gün gerisindedir. Türkiye de 1 Ocak 1926 itibariyle Gregorius esasına dayalı miladi takvime geçmiştir. Bu takvim, Gregoryan takvim adını da taşımaktadır. Yunanistan'daki takvim değişikliğiyle ilgili yararlanılan kaynak: Stilianos Ep. Gonatas, *Apomnimonemata [Anılar]*, Athina, 1958, ss.263-264.

24 "İ Simerini Ethniki Singentrosis İs Ta Grafiya Ton Alitroton [Boyunduruk Altındakilerin Bürolarında Bugünkü Ulusal Toplantı], *Embros Gazetesi*, 1 Şubat 1922 (19 Ocak 1922), s.4.

25 8 Aralık 1921'de patrik seçilmiş olan Meletios koyu bir Venizelisttir ve "Yaşasın Venizelos!" nidaları arasında patrikliği üstlenmiştir. Elçin Macar, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, ss.80-81.

26 Salahi R. Sonyel, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1923)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, ss.318-319.

varsa, bu ihtimal boyunduruk altındaki Helenlerin teşkil ettikleri bu heyet vasıtasıyla gerçekleşecektir” denilmiştir²⁷.

Anadolu Rumlarında örgütlenmeye yönelik bir hareketlenme gözlemlendiğine dair ilk haber, Embros Gazetesi'nin 6 Şubat 1922 (24 Ocak 1922) tarihli nüshasında yer almıştır. Haber İzmir'den bir gün önce gönderilmiş olan telgrafa dayandırılarak, “Bu sabah Rum Kulübü üyelerinin katılımıyla toplantı gerçekleştirilmiş ve bu toplantıda ulusal meselelerin şiddetle savunulması için diğer cemiyetlerle de işbirliğine gidilmesine karar verilmiştir” cümleleriyle aktarılmıştır²⁸. İzmir cemiyetlerinin temsilcilerinin, iç bölge metropolitliklerinin temsilcileriyle birlikte ulusal meselelerin savunulması için yasalara uygun bir Anadolu hareketi gerçekleştirmeye karar verdikleri duyurulmuştur²⁹. Aynı nitelikteki haberler Makedonia'da da yer almış, Anadolu'daki Hıristiyan nüfusun Yunan Ordusu'nun ayrılacağı haberinden rahatsız olduğunun ve Anadolu'nun Türklere verilmesiyle ilgili olası karara karşı çıkılacağına altı çizilmiştir³⁰.

Şüphesiz bu haberler Anadolu Rumlarının neden hareketlendiklerini ortaya koymanın yanında, Rumlara ait kuruluşları da tek bir platformda birleştirme niyetlerini gözler önüne sermektedirler. Nitekim gazetelerde sosyal toplum örgütlerinin kongreyle temsilcilerini seçtikleri, metropolitlik temsilcileriyle de bir araya gelerek icra heyetini belirleyecekleri, bölgenin örgütlenmesine geçileceği ve “Anadolu Savunma Örgütü”ne mensup heyetler teşkil edileceği de yazılmıştır³¹. Embros Gazetesi'nin 22 Şubat 1922 (9 Şubat 1922) tarihli nüshasında bir örgütten söz edilerek, bütün Anadolu ile ilgili olan söz konusu örgütün esaslarının belirleneceği ifade edilmiştir³².

Bize göre Anadolu Rumlarının kaderlerini ele alma niyetlerini ortaya koyan en çarpıcı yazılardan biri, Makedonia'nın 28 Şubat 1922 (15 Şubat 1922) tarihli nüshasında yer almıştır. Yazıda Anadolu Rumlarının Yunanistan'la daha yeni kucaklaştıkları, buna rağmen özgürlüklerinin tehdit edildiğine tanık oldukları ifade edilmiştir. Helenlerin bundan böyle bunu kabul etmeyerek mücadele edecekleri ve bunun neticesinin “ya özgürlük, ya da ölüm” olacağı vurgulanmıştır. Bundan böyle Avrupa diplomasisinin karar ve faaliyetlerinin öneminin olmadığını, özgürlüğü için mücadele eden bir halkın önüne kimsenin duramayacağını altının çizildiği yazı, aşağıdaki cümlelerle noktalanmıştır:

27 “İ Epitepi Ton Alitroton [Boyunduruk Altındakilerin Heyeti]”, *Makedonia Gazetesi*, 16 Şubat 1922 (3 Şubat 1922), s.1.

28 “İ Eksegersis İs Tin Smirnin – Amina Ton Ethnikon Zitimatou [İzmir'de Ayaklanma – Millî Meselelerin Savunulması]”, *Embros Gazetesi*, 6 Şubat 1922 (24 Ocak 1922), s.4.

29 “Apofasis Ton Somaton Smirnis [İzmir Cemiyetlerinin Kararı]”, *Embros Gazetesi*, 14 Şubat 1922 (1 Şubat 1922), s.2.

30 “İ Ekkenosi Tis Mikras Asias [Anadolu'nun Boşaltılması]”, *Makedonia Gazetesi*, 24 Şubat 1922 (11 Şubat 1922), s.2.

31 “Mikrasiatiki Organosis [Anadolu Örgütü]”, *Embros Gazetesi*, 25 Şubat 1922 (12 Şubat 1922), s.4; “İ Agones Ton Alitroton [Boyunduruk Altındakilerin Mücadeleleri]”, *Makedonia Gazetesi*, 26 Şubat 1922 (13 Şubat 1922), s.2.

32 “Pammikrasiatiki Organosis Pros Aminan Ton Ethnikon Zitimatou [Ulusal Meselelerin Savunulması İçin Anadolu Örgütü]”, *Embros Gazetesi*, 22 Şubat 1922 (9 Şubat 1922), s.4.

“Hepimiz Anadolu [Helen] halkının özgürlüğü için bizzat mücadele etmek zorunda kalmamasını diliyoruz. Bugün Yunanistan’ı idare edenlerin bir şeyleri başarmalarını temenni ediyoruz. Aksi halde Ege’nin ötesindeki Helenler, bunu kanlarıyla elde etmek zorunda kalacaklardır. Eğer ki kötü kader kardeşlerimizi her şeyleri için mücadele etmeye zorlarsa, onlar tabii ki yalnız bırakılacak değillerdir. Tüm özgür Helenler, ruhlarında Megali İdea’yı [Büyük Ülkü’yü] hissedenler, onların yanlarında ve saflarında yer alacaklardır. Ulusal kurtuluşun yanında yer almış kibar yabancılar da, bu desteği vereceklerdir”³³.

Skrıp Gazetesi’nin 5 Mart 1922 (20 Şubat 1922) tarihli nüshasında Anadolu Rumlarının kongre gerçekleştirdiklerine ve bu kongrede İzmirli haricinde taşradan da temsilciler bulunduğuna işaret edilmiştir. Anadolu Rumlarının kongre tipi bir örgütlenmeye gittiklerini ortaya koyan bu yazıda, taşradan gelen temsilciler arasında Efes’ten Petridis ve Tenekidis, Alaşehir’den Pavlu, Çeşme’den Kayalis ve Merzifon’dan Apostolu isimleri verilmiştir. Kongrede Alaşehir ve Çeşme metropolitlerinin de hazır bulunduğuna ve ilk konuşmaların taşra temsilcilerinin kaç kişi olması gerektiği üzerinde yoğunlaştığına dikkat çekilmiştir. Öyle ki Alaşehir Metropolit, Efes’in önemi sebebiyle altı temsilciyle temsil edilmesi gerektiğini savunmuştur. Petridis bu görüşü desteklemişse de, kongrenin temsilci sayısını belirlemekle vakit kaybetmemesi gerektiğini dile getirmiştir. Her bölgenin nüfusuna göre temsilci sayısını belirlemekte özgür bırakılması, halkı aydınlatmak ve bağ kurabilmek amacıyla iç bölge kuruluşlarından da kongreye temsilci çağrılması gerektiğine işaret etmiştir. Ayrıca kongrenin yeni temsilcilerin belirlenmesini beklemeden işe koyulması gerektiğinin altını çizmiştir. Petridis’in bu teklifinin kabul edilmesi üzerine kongre başlatılmıştır.

Diğer taraftan Psaltoff söz aldığı anda, Anadolu Rumlarının derhal mücadeleye geçmesi gerektiğini savunmuştur. Psaltoff’a göre öncelikle etkinlik programını, hazırlanacak cetvelini ve miting gerçekleştirilmesini belirlemek üzere iki komisyon teşkil edilmeliydi. Gizli oyla yön haritasını belirleyecek komisyona Evfraimidis, Psaltoff, Marsellos, Tenekidis ve Apostolu seçilmişlerdir. Miting tertip edecek komisyon ise Dimas, Papagrigoriadis, Solomonidis, Argiropulos ve Pavlidis’ten oluşmuştur. Alaşehir Metropolit kongrenin genişletilmesini önermiştir. Bu teklifle birlikte, Petridis’in Patrikhane’nin uygun bir mektupla kongrenin toplandığından haberdar edilmesiyle ilgili teklifi, sonraki toplantıda ele alınmak üzere ertelenmiştir. Patrikhane’den işbirliği talep edilecektir³⁴. Kongreye bağlı komisyonlar teşkil edildiği, Makedonia’da yer alan haberlerden de anlaşılmaktadır. Öyle ki Ekonomi Komisyonu’nun faaliyetlerinden söz eden haberler vardır³⁵.

33 “Apofasis Ton Mikrasiaton [Anadoluluların Kararı]”, *Makedonia Gazetesi*, 28 Şubat 1922 (15 Şubat 1922), s.1.

34 “Organosis Ton Mikrasiaton [Anadoluluların Örgütlenmesi]”, *Skrıp Gazetesi*, 5 Mart 1922 (20 Şubat 1922), s.4.

35 “İ Erani Dia Tin Aminan [Amina İçin İaneler]”, *Makedonia Gazetesi*, 30 Nisan 1922 (17 Nisan 1922), s.3.

Yunan tarihçiliğinde ifade edildiğine göre örgüte öncülük edenler, Türk kuvvetlerinin gerçek gücü ve Sakarya Savaşı sonrası Anadolu'da değişen dengeler konusunda tam bir fikre sahip değillerse de, Gunaris Hükümeti'nin Anadolu meselelerini ele almaktaki beceriksizliğini sezinlemişlerdir³⁶. Nitekim Makedonia Gazetesi 19 Mart 1922 (6 Mart 1922) tarihli nüshasında yer alan bir yazısında Anadolu Rumlarının büyük bir dikkatle Yunanistan'daki hükümet krizlerini izlediğine temas etmiştir. "*Bugün 62 bin Anadolulu Yunan bayrağı altında hizmet vermektedir. Yunanistan'daki siyasi gelişmelere bakarak Anadolulular, kendi kaderlerini ellerine almaya karar vermişlerdir*" denilmiştir. Helen Anadolu Savunma Örgütü'nün Anadolu Rumlarının hükümeti gibi olduğundan, 18 Mart (5 Mart) günü kapalı kapılar ardında bir toplantı gerçekleştirerek, büyük öneme sahip kararlar aldığından söz edilmiştir. Alınan kararlar içinde Yunan Ordusu'nun her şekilde güçlendirilmesi için ciddi ve aktif bir etkinlik ortaya konulması da vardır. Ayrıca Avrupa'daki merkezlerle olduğu gibi, İstanbul'daki ulusal ve dini merkezlerle de diyaloga geçilecektir. Aynı amaç uğruna çalışan tüm kuruluşlar eşzamanlı ve uyumlu olacaklardır³⁷.

Yunanistan'ın 14 Kasım 1920 (1 Kasım 1920)'de gerçekleştirdiği seçim sonrasında İstanbul'a sığınmış bir takım Venizelist³⁸ subaylar³⁹ tarafından kurulmuş olan "İstanbul Savunma [Amina Tis Konstantinupoleos]" Örgütü Başkanı Stavridis'in Başkomutan Papulas'a⁴⁰ göndermiş olduğu 31 Mart 1922

36 Triantafillidis, *a.g.e.*, s.497.

37 "Apofasis Tis Aminis - Sinergasia Me Ton Patriyarhiyon [Amina'nın Kararı - Patrikhane İle İşbirliği]", *Makedonia Gazetesi*, 19 Mart 1922 (6 Mart 1922), s.3.

38 Yunanistan'da 1912 yılına kadar İngilizler ve Fransızlar etkin olmuşlardır. Yunan İhtilali'nden itibaren Yunan dış politikası dönem dönem İngiliz, Fransız ve Rus politikasından etkilenmiştir. Birinci Dünya Savaşı başlamadan Yunanistan Başbakanı Venizelos Londra ve Paris'teki resmi kapıları çalmış, savaş başladığında itilaf devletlerine yakın bir siyaset izlemiş ve sonuna kadar da bu siyasette direnmiştir. Ancak Kral Konstantin, Genel Kurmay Başkanlığı ve Venizelos'un Liberal Partisi'ne (Komma Ton Fileleftheron) muhalif olan partiler, Venizelos'la bu konuda görüş ayrılığına düşmekle kalmamış, kendi Alman yanlısı siyasetlerini uygulamaya çalışmışlardır. Konstantin Almanya'nın askeri dehasına hayran olduğu gibi, eşi Kraliçe Sofia da Kayzer'in kız kardeşidir. Bu olgu Yunanistan'ı büyük bir bölünmüşlüğüne eşliğine getirmiş ve her iki kesim de taraftar bulmuştur. Siyasi çekişmeler 1915-1917 yıllarında doruğa ulaşmış, ancak Yunanistan'ın Anadolu'ya hareket gerçekleştirdiği dönemde de etkisini sürdürmüştür. Dolayısıyla bu dönemde Yunanistan'da farklı bakış açlarına sahip gazeteler yayın hayatında yerlerini almışlardır. Bkz. Erdem, *a.g.e.*, s.46, ss.88-106, ss.294-301.

39 Yunanistan Anadolu'da hareket gerçekleştirdiği bir dönemde, 14 Kasım 1920 (1 Kasım 1920) tarihinde seçime gitmiş ve bu seçimleri Venizelos ve partisi kaybetmiştir. Antivenizelist cephenin iktidara gelmesiyle birlikte Yunan Ordusu'nda yeniden yapılanma söz konusu olmuş ve bir takım Venizelist subaylar ihraç edilmişlerdir. Gelişmeler üzerine dördü general olan altmış kadar Venizelist subay İstanbul'a sığınmıştır. G. L. Spiridonos, *Polemos Ke Eleftheria - i Mikrasiatiki Ekstratia Opos Tin İda [Savaş ve Özgürlük - Gördüğüm Şekliyle Anadolu Harekatı]*, Ekdosis İ Zavra - Afon Vasiliu [İ Zavra - Afon Vasiliu Yayınları], Athina, 1957, ss.104-108.

40 14 Kasım (1 Kasım) 1920 seçimleri, Yunanistan'ın Anadolu Ordusu'nun başkomutanını değiştirilmesine de sebep olmuştur. O ana dek Anadolu Harekatı'nı idare etmiş olan Paraskevopoulos 16 Kasım 1920 (3 Kasım 1920) tarihinde istifa edince, Antivenizelistlerin kurduğu yeni hükümet General Papulas'ı başkomutanlığa atamıştır. Başkomutan Papulas 22 Kasım 1920 (9 Kasım 1920)'de İzmir'e gelmiştir. Yunan tarihçiliğinde Kralcı olarak

tarihli⁴¹ yazıda açıkça, Anadolu ve İstanbul Rumlarının Yunan Hükümeti'nin siyasetine güvenmediklerinin altı çizilmektedir. Anadolu Rumlarının kendi mücadelelerini ele almalarının tüm Helenleri harekete geçireceğinden, Yunan Hükümeti'nin alabileceğinden çok daha büyük siyasi ve ekonomik destek alabileceğinden söz edilmektedir. Yazıda, Gunaris Hükümeti'nin Anadolu'yu terk edebileceğinin Rumlarda sebep olduğu kaygılara yer verilmektedir⁴².

Nitekim Anadolu Savunma Örgütü'nün, İstanbul Savunma Örgütü ile paralel hareket ettiği açıktır. Öyle ki Venizelist örgütlerin eş güdümünü amaçlayan İstanbul'daki örgüt mensupları İzmir'e de gelmişler ve Başkomutan Papulas ile de görüşmüşlerdir⁴³. Bu görüşmeler 23 Aralık 1921 (10 Aralık 1921) ile 20 Şubat 1922 (7 Şubat 1922) tarihleri arasında gerçekleşmiştir⁴⁴. Gerek Anadolu Savunma Örgütü ve gerekse aynı paralelde faaliyet göstermiş olan örgütler, Papulas'ın liderliğini talep etmişlerdir. Örneğin İstanbul Savunma Örgütü'nün Yunan başkomutana sunmuş olduğu 10 Şubat 1922 (28 Ocak 1922) tarihini taşıyan muhtıradan, ancak kendisinin Helenlerin yıkımını önleyebileceği ve tüm vatanseverleri bir amaç etrafında birleştirebileceği ifade edilmiştir. Muhtıradan Batı Anadolu'da otonom bir devlet kurulmasına dönük etkinliklerden ve Rum direnişinden “siyasi hareket” ve “Anadolu hareketi” olarak söz edilmiş, İzmir'de Papulas ile görüşen kişi olarak “Siyotis” in ismi verilmiştir. Papulas'ın gerek Venizelist, gerekse Kralcı kesimin güvenine sahip olduğu, şahsında bir takım askeri ve siyasi yetenekleri birleştirdiği vurgulanmıştır. Papulas'ın liderliğine müttefik devletlerin de onay verdiklerinin altı çizilmiştir. Söz konusu muhtıradan ayrıca, Papulas'ın Anadolu hareketinin üst liderliğini kabul etmesi ve kurulacak Anadolu Devleti'nin yüksek komiserliğini üstlenmesi halinde, hareketin en büyük başarı şansına sahip olacağı görüşü ifade edilmiş ve “Sizin [Anadolu Devleti'nin] yüksek komiserliğini üstlenmenize uluslararası bir engel çıkmayacaktır” denilmiştir. Anadolu Devleti'ni özellikle İngiltere ve Fransa nezdinde temsil edeceklerin kesinlikle itilaf yanlısı ve müttefik başkentlerindeki şahıs ve durumlar hakkında bilgi sahibi olmaları gerektiğine işaret edilmiştir. Bu konuda Eleftherios Venizelos'un tecrübesinden yararlanmanın iyi olacağına altı çizilmiştir⁴⁵.

tanınan Papulas'ın başkomutanlığa getirilmesiyle birlikte adaletli ve tarafsız olmaya gayret ettiği ifade edilmektedir. Nitekim İstanbul Savunma ve Anadolu'yu Savunma örgütleri de Papulas'tan medet ummuşlardır. Aggelomatis, *a.g.e.*, ss.108-109; Kleantos K. Bulalas, *İ Ellas Ke İ Sighroni Polemi [Yunanistan ve Yakın Tarihteki Savaşlar]*, Athina, 1965, ss.278-279; Bujak, *1918-1922 Yunan Ordusu'nun Seferi*, İbrahim Kemal (Çev.), Askeri Matbaa, İstanbul, 1939, s.14.

41 Hangi takvimin kullanıldığı konusundan emin olmadığımız için, belgeler üzerinde yer alan tarihi belirttik.

42 *Atina Venizelos Arşivi* 173-354-26-1, 173-354-26-2, 173-354-26-3, 173-354-26-4, 173-354-26-5 nolu belgeler.

43 <http://www.istorikathemata.com> (Erişim Tarihi: 31.03.2012)

44 Triantafillidis, *a.g.e.*, ss.498-501.

45 Ksenofontas Stratigos, *İ Ellada Sti Mikra Asia [Anadolu'daki Yunanistan]*, 5i Ekdosi [5. Bsk.], Ekdosis Ap. A. Harisis [Ap. A. Harisis Yayınları], Athina, 1999, ss.340-346.

Venizelos Arşivi'nde yer alan ve 9 Şubat 1922 tarihini taşıyan belgede⁴⁶, İstanbul Savunma Örgütü Başkanı Stavridis görüşmeyi gerçekleştirecek olan Siyotis'ten, Papulas'a bir takım hususları iletmesini istemektedir. Bu hususlar, uluslararası gereklilikler sebebi ile Anadolu hareketinin nasıl bir hal alması gerektiği ile ilgilidir. Vurgulanması istenen en önemli husus, bağımsız bir Anadolu Devleti kurulmaksızın Rumların mücadelesinin devam etme şansı olmadığıdır. Stavridis'e göre Anadolu'da kurulacak devlet Konstantin karşıtı olmamalı, ancak Kral Konstantin'den hoşlanmayan büyük devletlerin tepkisini çekmemek için Yunan Krallığı'na da tam bağımlı görünmemeliydi. Böyle bir devlet kanlarını ve paralarını ortaya koyacak şekilde Helenleri harekete geçirebilir, işgal altındaki topraklara ekonomik girdiyi arttırabilir ve Avrupa ile Amerika'dan kredi talep edebilirdi. Tasarlanmakta olan devletle ilgili şimdilik sadece İngiltere'nin desteği konusunda ciddi umutlar söz konusuydu. Fakat ortaya çıktığında uluslararası olarak tanınabilirliği artabilirdi. Kaldı ki Başkomutan Papulas, Kral'a bağlı görünmeksizin Anadolu'daki oluşuma destek verebilirdi⁴⁷.

Makedonia'da 23 Nisan 1922 (10 Nisan 1922) tarihinde yer almış bir haberden, Binbaşı Zervas ve kurmay subaylar Kaçotas ile Çiknis'in, Patrikhane danışmanları Galanis ve Thomaris'le birlikte İstanbul'dan İzmir'e geldiklerini öğrenebilmekteyiz. Yazıda ziyaret amacının, Patrikhane'nin örgüt mensuplarıyla diyalog geliştirmesi olduğu da ifade edilmiştir⁴⁸. Makedonia'nın aynı paraleldeki bir başka yazısında İzmir'den gönderilen bilgilere dayanılarak, İstanbul Savunma Örgütü mensubu subaylarla Patrikhane danışmanlarının Papulas'ı ziyaret ettikleri ve Yunan başkomutan ile İstanbul'da bulunan savunma örgütü mensubu subayların İzmir'e geçişi konusunu ele aldıkları bilgisi aktarılmıştır. Yazıda Patrikhane'nin İzmir'deki örgüt mensuplarıyla olduğu kadar, Londra'da bulunan aynı paraleldeki örgütlerle de diyalog halinde olduğunun altı çizilmiştir. Paskalya Yortusu'nda İsa'nın dirilişini sembolize eden ayinin ardından Ortodokslar birbirlerini "*Hristos Anesti (İsa Dirildi)!*" diye kutlamaktadırlar. İzmir'in Yunan Ordusu tarafından işgali de Helenler tarafından yeniden doğuşmuş gibi sembolize edilmiştir. Nitekim İstanbul Savunma Örgütü mensuplarıyla Patrikhane danışmanlarının Papulas'ı ziyaret ettikleri günlerde Paskalya Yortusu olması sebebiyle Patrikhane'nin Ege halkına hitaben, "*Bu kutsal günde sizleri ve tüm Ege halkını Hristos Anesti (İsa Dirildi)!*"⁴⁹ demeye çağırıyoruz. Yeniden dirilişin ışığıyla asırlar sonra özgürleşmiş olan Hristiyanların yeniden boyunduruğa girme haksızlığını açık bir şekilde görüyoruz..." cümlelerinin de yer aldığı bildirisi duvarlara yapıştırılmıştır⁵⁰.

46 Hangi takvimin kullanıldığı konusunda emin olamadığımız için, belgenin üzerinde yer alan tarihi belirttik.

47 *Atina Venizelos Arşivi* 173-354-17-1, 173-354-17-2, 173-354-17-3 nolu belgeler.

48 "İs Tin Smirnin Efthasan Simvuli Tu İkumeniku Patriyarhiyu [Ekümenik Patrikhane'nin Danışmanları İzmir'e Ulaşmışlardır]", *Makedonia Gazetesi*, 23 Nisan 1922 (10 Nisan 1922), s.4.

49 "Pasha", *Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]*, Tomos [Cilt]: 15, s.280.

50 "To Alitroton Genos İs Sinagermon [Boyunduruk Altındaki Ulus Alarmdadır]", *Makedonia*

Papulas kendisine ifade edilenlerin ciddi olduklarını düşünerek 23 Şubat 1922 (10 Şubat 1922)'de izlenimleri konusunda Yunan Hükümeti'ni bilgilendirmiştir. Anadolu'daki Yunan bozgunundan sorumlu tutulanların yargılanma aşamasındaki ifadesinde de Anadolu'daki hareketin destekleneceğine inandığını beyan etmiştir⁵¹. Papulas ayrıca konuyu araştırmak üzere İstanbul'a yetkili göndermiştir. Papulas'ın İstanbul'a gönderdiği yetkili İstanbul Savunma Örgütü'yle olduğu kadar, Patrik Meletios ile de görüşmüştür⁵². Ancak Papulas'ın hükümetten onay almaksızın böyle bir hareketin liderliğini üstlenmesi mümkün değildir. Anadolu Rumlarının çabalarının engellenmesine de gönlü razı olmayarak 25 Mayıs 1922 (12 Mayıs 1922)'de başkomutanlıktan istifa etmiş ve bunun üzerine başkomutanlığa Hacıanestis getirilmiştir⁵³. Dönemin gazetelerine Papulas ile ilgili gelişmeler yansıyabilmiştir. Makedonia'nın 27 Nisan 1922 (14 Nisan 1922) tarihinde verdiği bir yazı, bu açıdan oldukça bilgilendiricidir. Burada Papulas'ın askerlere hitaben bir emrine yer verilmiştir. Papulas kendisinin Anadolu'daki yapılanmanın lideri olduğuyla ilgili söylentiler üzerine, "her askerin en önemli görevi vatani savunmak, bu yükümlülüğün sorumluluğunu yerine getirmektir" diyerek, asker olarak devletin emir ve çağrılarına boyun eğeceğini ifade etmiştir. Siyasi ve askeri liderlerin vatanseverlikte birbirlerinden hiç de geri kalmadıklarına işaret eden Papulas, siyasilerin boyunduruktan yeni kurtulmuş Helenlerin güvenliği için ellerinden geleni esirgemeyeceklerine duyduğu inancı belirtmiştir. Herkesin yıkıcı eylemlerden ve Yunanistan'ın o güne kadar elde ettiklerini tehlikeye atacak faaliyetlerden uzak durması gerektiğini telkin etmiştir⁵⁴. Makedonia'nın 29 Nisan 1922 (16 Nisan 1922) tarihli nüshasında ise Papulas'ın Atina'ya geldiği, Yunan hükümet yetkilileri ve Kral ile görüşmeler gerçekleştirdiği bilgisi yer almıştır⁵⁵. Diğer taraftan Embros Gazetesi, Papulas'ın istifasının Anadolu Rumlarında yarattığı üzüntüye değinmiştir⁵⁶. Ancak Papulas Atina'ya ulaştığında, kendisine Anadolu Savunma Örgütü ile ilgili sorulara yanıt vermekten kaçınmıştır⁵⁷.

Papulas'a hitap ettiği bir mesajında Venizelos, Konstantin tahtta olduğu sürece Anadolu hareketinin Atina tarafından desteklenmesinin müttefikleri

Gazetesi, 25 Nisan 1922 (12 Nisan 1922), ss.2.

51 Nikos Vasilikos, *İmerologion Tis Mikrasiatikis Ekstratias [Anadolu Harekatı'nın Günlüğü]*, Ekdosis Gnosi [Gnosi Yayınları], Athina, 1992, ss.242-243.

52 Triantafillidis, *a.g.e.*, ss.498-501.

53 Viktor Dusmanis, *İstorikes Selides Tas Opias Ezisa [Yaşadığım Tarihi Sayfalar]*, Ekdosis İkos Petru Dimitraku [Petros Dimitrakos Yayınevi], ty, ss.262-267.

54 "Mia Diatagi Tu Stratigu Papula [General Papulas'ın Bir Emri]", *Makedonia Gazetesi*, 27 Nisan 1922 (14 Nisan 1922), s.4.

55 "O Papulas İs Athinas [Papulas Atina'da]", *Makedonia Gazetesi*, 29 Nisan 1922 (16 Nisan 1922), s.4.

56 "İ Lipi Tis Smirnis Dia Ton Papula [Papulas İle İlgili İzmir'in Üzüntüsü]", *Embros Gazetesi*, 4 Haziran 1922 (22 Mayıs 1922), s.4; "O Papulas İs Apostratian [Papulas'ın Askerden Uzaklaştırılması]", *Embros Gazetesi*, 4 Haziran 1922 (22 Mayıs 1922), s.4.

57 "İ Afiksıs Tu Papula İs Tas Athinas [Papulas'ın Atina'ya Ulaşması]", *Embros Gazetesi*, 14 Haziran 1922 (1 Haziran 1922), s.2.

sinirlendireceğinden ve hareketi başarısızlığa mahkum edeceğinden söz etmiştir. Venizelos'a göre Anadolu hareketi müttefiklerin ve Milletler Cemiyeti'nin kanatları altında otonom bir devlet kurmayı hedeflediği ve liderliğine İzmir'deki Yunan Yüksek Komiseri Steryadis getirildiği takdirde başarılı olabilirdi⁵⁸. Venizelos, Emmanuil Benakis'e⁵⁹ göndermiş olduğu 10 Mart 1922 tarihini⁶⁰ taşıyan mektubunda da konuyu uzun uzadıya ele almış, harekete Papulas'ın liderlik etmesinin Atina'nın teşviki olarak yorumlanabileceğine ve Anadolu Rumlarını tehlikeye sokabileceğine işaret etmiştir. Diğer taraftan Venizelos Anadolu'luların kendilerini savunmalarını da devasa ve başarı şansı az bir proje olarak yorumlamıştır. "*Hareketin Helen değil, insani bir karakter taşıması*" gerektiğini söyleyerek, Batı Anadolu halklarının bir takım haklardan yararlanmaları esasının benimsenmesi, Amerika'nın desteğini sağlayabilmek için özellikle Ermenilerin projeye dahil edilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Devasa eserin hayata geçirilebilmesi için güçlü omuzlara ve kuvvetli ellere sahip bir lidere ihtiyaç duyulduğuna temas eden Venizelos, "*...Her şekilde bu [eserin] idaresine Steryadis'in getirilmesi sağlanmalıdır. Şu anda Yüksek Komiser olan [Steryadis], danışmanları ile birlikte Temsilciler Meclisini idare edebilir ve Yunan yetkililer çekildiğinde hareketin lideri olarak Hükümet Başkanı olabilir. Hiç kimsenin Steryadis'in yerini tutması mümkün değildir. Eğer [Steryadis] bu [görevi] reddedecek olursa, eser kaybedilmiş addedilmelidir*" demiştir. Venizelos'a göre sadece Steryadis karmaşık diplomatik meseleleri doğru bir şekilde algılayabilir, ele alabilir ve hareketin başarısı adına Türkler dahil tüm nüfusun güvenliğini sağlayabilirdi⁶¹.

Steryadis'in Anadolu Savunma Örgütü ile diyaloguna gelince, önceleri örgüt faaliyetlerinden uzak durmuştur. Ancak daha sonra kurucu üyelerden İzmir Yunan İdaresi İçişleri Bölümü'nden Müfettiş Evripeos'u makamına çağırarak örgüt hakkında bilgi aldıktan sonra örgüt faaliyetlerine izin verdiğini açıklamıştır. Steryadis'in özellikle Papulas'ın başkomutanlığı bırakması sonrasında projeye daha fazla sahip çıktığı söylenebilir⁶². Makedonia'da yer alan bir haberde, Helenlerin gönderdikleri bir telgrafla "*Bu kritik dönemlerde vatanımızın hizmetinize nail olacağından eminiz*" diyerek kendisinden liderlik talep ettikleri kaydedilmiştir⁶³. Oysa Venizelos Arşivi'nde yer alan N.

58 *Atina Venizelos Arşivi* 173-268-70-1, 173-268-70-2-3, 173-268-70-4 nolu belgeler.

59 Emmanuil Benakis Mısır'da pamuk ticareti ile uğraşarak büyük bir servet elde etmiş ve İskenderiye'deki Rum cemaatinin başkanlığını da yapmıştır. Venizelos'u takdir etmiş ve desteklemiştir. 1910'da Atina'ya geldiğinde Venizelos Hükümeti'nin Tarım, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'na yardımlarda bulunmuş, bundan dört yıl sonra Atina Belediye Başkanlığı'na seçilmiştir. "Benakis", *Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]*, Tomos [Cilt]: 13, s.144.

60 Hangi takvimin kullanıldığı konusundan emin olmadığımız için, belgeler üzerinde yer alan tarihi belirttik.

61 *Atina Venizelos Arşivi* 173-268-02-1, 173-268-02-2, 173-268-02-3, 173-268-02-4, 173-268-02-5, 173-268-02-6, 173-268-02-7, 173-268-02-8 nolu belgeler.

62 Hacıantoniyu, *a.g.e.*, s.285.

63 "Pros Ton Steyadin, Zitite Na İgithi Tu Ethniku Agonos [Steryadis'e Hitaben, Milli Mücadele'ye Liderlik Etmesi İstenmektedir]", *Makedonia Gazetesi*, 25 Nisan 1922 (12 Nisan 1922), s.1.

Apostolopulos'un Andreas isimli bir alıcıya göndermiş olduğu Anadolu cephesi ile ilgili gelişmeler ve iç siyasi durumun aktarıldığı 16 Nisan 1922 tarihli⁶⁴ mektupta, "... Var olan koşullar Anadolu'da ulusal bir hareketin başarısına ilişkin hiçbir iyimser umut vermemektedirler. Ayrıca ... Steryadis bu harekete liderlik etmek istememektedir" denilmiştir⁶⁵.

Diğer taraftan Venizelist çizgide yayın yapan gazeteler, Anadolu davası konusunda Steryadis'in tutumundan hiçbir zaman emin olamamışlardır. Örneğin Makedonia'da Steryadis'in Yunan Ordusu'nun Anadolu'yu terk etmesi lehine davrandığı ve Anadolu Savunma Örgütü çevrelerinin kendisinden pek de memnun olmadığı yazılabilmektedir. Örgüt çevrelerinin Yüksek Komiserden memnun olmamasının gerekçesi olarak gazetelere sansür uygulaması, "Ben sorumsuzca işlere izin vermem. Ne de bunlara dahil olacağım. Buraya bir devlet olarak geldik ve gitmemiz gerektiğinde de bir devlet olarak gideceğiz" diyerek söz konusu çevrelerin aktivitelerine ket vurması gösterilmektedir⁶⁶. Yaptığımız okumalar neticesi bizde oluşan kanaat Steryadis'in temkinli davrandığı, Batı Anadolu koşullarını göz önünde bulundurarak ateşli Helen milliyetçilerin frenine basma ihtiyacı hissettiği ve bir bakıma tam da Venizelos'un işaret ettiği (kendisinden beklediği) gibi davrandığıdır. Yine de Yunan Ordusu'nun Anadolu'daki son günlerinde, Yunan Hükümeti'nin de talimatıyla Batı Anadolu'nun otonomisine yönelik icraatları olmuştur⁶⁷.

Anadolu Hareketine Destek Amacıyla Yardım ve Gönüllü Toplama Eylemleri

İstanbul Savunma Örgütü'nün Başkomutan Papulas'a sunmuş olduğu 10 Şubat 1922 (28 Ocak 1922) tarihli muhtıradan Avrupa, Amerika, Mısır, Romanya ve diğer tüm dış Helenlerden, ayrıca Eski Yunanistan ve adalardan Anadolu hareketine her türlü katkı, İstanbul'dan 25 bin ve belki de daha fazla gönüllü sağlanabileceğinden söz edilmiştir. Muhtıradan "...Cemaatlere ait ve kişisel varlıklar hepimizin mücadelesine cömertçe sunulacaklardır..." denilmiştir⁶⁸. Benzer şekilde İstanbul Savunma Örgütü Başkanı Stavridis'in Başkomutan Papulas'a sunmuş olduğu 31 Mart 1922 tarihli yazıda⁶⁹ "... [Anadolu] hareketinin vermiş olduğu umutla, [Yunan] Hükümeti'nin savaşın devamı konusunda vermiş olduğu umutsuzluk arasındaki fark çok büyüktür..." cümlesine yer verilmiş ve İstanbul'dan, dış

64 Hangi takvimin kullanıldığı konusundan emin olmadığımız için, belgeler üzerinde yer alan tarihi belirttik.

65 *Atina Venizelos Arşivi* 173-316-64-1, 173-316-64-2 nolu belgeler.

66 "O Rolos Tu Steryadu Ke İ Mikrasia [Anadolu ve Steryadis'in Rolü]", *Makedonia Gazetesi*, 29 Nisan 1922 (16 Nisan 1922), s.2.

67 İs Tin Mikrasian O İpatos Armostis Ekirikse Tin Aftodiyikisin [Anadolu'da Yüksek Komiser Yerel Yönetim İlan Etti]", *Skrip Gazetesi*, 31 Temmuz 1922 (18 Temmuz 1922), s.4.

68 *Stratigos, a.g.e.*, ss.340-346.

69 Hangi takvimin kullanıldığı konusundan emin olmadığımız için, belgeler üzerinde yer alan tarihi belirttik.

Helenlerden, adalardan ve Eski Yunanistan'dan gönüllü temin edilmesi halinde Yunan Ordusu'nun rahatlayacağından, yenileneceğinden ve dayanıklılığının artacağından söz edilmiştir. Stavridis, Helen gençlerini silah altına almak için İstanbul Savunma Örgütü'nün propaganda çalışması da yürüteceğine ve bir ay içinde Anadolu'daki Yunan Ordusu'na gerek askeri eğitimden geçmiş, gerekse geçmemişlerden oluşan 5-6 bin asker sağlanabileceğine, gönüllülerin eğitim almaları ve sevkleri konusunda bir takım imkanlara ihtiyaç duyulduğuna temas etmiştir. Stavridis'e göre Helen gönüllülerin eğitimi için mutlaka Marmara'nın Asya kıyısında bir merkez oluşturulmalıydı. Bu merkez gönüllülerin sevk açısından elverişli bir yer olmalı ve askeri eğitimlerini tamamlayanlar derhal cepheye sevk edilebilmeliydi. Ayrıca İstanbul'daki Yunan yetkililerine ve donanmasına, gönüllü birliklerinin cepheye sevkine yardımcı olmaları konusunda talimatlar verilmeliydi⁷⁰.

Yazısında bağımsız Anadolu Devleti'nin var olan Yunan Hükümeti'nin toplayabileceğinden çok daha fazla maddi destek toplayabileceğine de değinen Stavridis, bunun için üç kaynağa işaret etmiştir: İşgal altındaki topraklardan alınacak vergiler, dış krediler ve toplanacak bağışlar. Birinci kaynakla ilgili olarak "...Özgürlüğü adına mücadele ettiğine göre, tüm unsurlardan vergi talep etme hakkı konusunda hiçbir şüpheye mahal yoktur..." diyen Stavridis, kurulacak Anadolu Devleti'nin Amerika'dan kaynak bulma şansını da yüksek görmüştür. Stavridis, Papulas'ın harekete liderlik edeceği söylentisinin bile dış Helen cemaatlerinden gelen katkıları arttırdığından söz etmiştir⁷¹.

Nitekim Papulas Stavridis'in yazısına 1922 Nisan'ında verdiği yanıtta, ancak Rumlardan gönüllü ve para desteği sağlanabildiğinde Yunan Devleti'nin Anadolu'daki mücadeleyi uzatabileceğinden ve mücadelenin uzaması halinde Helenlerin davaları lehine iyi bir çözüm bekleyebileceklerinden söz etmiştir. Papulas görüşlerini, konuyu etkileyen tüm faktörleri göz önünde bulundurarak ortaya koyduğunun da altını çizmiştir. Dış Helenlerden sağlanacak gönüllüler sayesinde 1912'den itibaren Yunan Ordusu'nda hizmet veren askerlerin terhis edilebileceklerinden söz eden Papulas, aynı kaynaktan gelecek ekonomik desteğin önemine de işaret etmiştir. Stavridis'in gönüllüler için yaratılacak koşullar ve sevkleriyle ilgili sorularına yanıt verdiğinde, Bursa'da Yunan askerleri için bir eğitim merkezi bulunduğunu ve silah altına alınan gönüllülerin Mudanya kanalıyla nakledilebileceklerini ifade etmiştir. İstanbul Savunma Örgütü'ne hitaben "...Önemli sayıda asker topladığınızda bunların sevkini bana telefon edin ve ben bunların sevkini sağlayayım. Siz yükün altına girmeyin..." demiştir⁷².

Makedonia Gazetesi'nin 27 Nisan 1922 (14 Nisan 1922) tarihli nüshasında, Yunan Ordusu saflarını sıklaştırmak üzere İstanbul'dan Rum gönüllüler

70 Atina Venizelos Arşivi 173-354-26-4 ve 173-354-26-5 nolu belgeler.

71 Atina Venizelos Arşivi 173-354-26-2 nolu belge.

72 Atina Venizelos Arşivi 173-354-36-1 ve 173-354-36-2 nolu belgeler.

toplanmaya çalışıldığına dair bir haber dikkat çekmektedir. Haberde örgüt mensuplarıyla Patrikhane arasında boyunduruk altındakilerin mücadelesini desteklemek üzere yazışmaların sürdüğünden, gönüllü kaydı için askeri büro teşkil edildiğinden ve büronun İstanbul Savunma Örgütü'ne mensup bir subay tarafından idare edildiğinden söz edilmiştir. İstanbul'dan 30 bin kadar gönüllü sağlanabileceğine ve Ermenilerden de katılım olabileceğine dikkat çekilmiştir⁷³.

Aynı gazetenin 30 Nisan 1922 (17 Nisan 1922) tarihli nüshasında ise, "Anadolu'daki siyasi örgütlenme hararetle bir şekilde devam etmektedir. Genç yaştakilerin Anadolu'nun özgürlüğü için savaşırken ölmeye kararlı olduklarını bildirmeleri son derece etkileyici bir mevzudur" cümleleriyle başlayan ve Horozköy'de⁷⁴ gerçekleştirilen bir törenden söz eden bir haber yer almıştır. Habere göre Tümgeneral Petmezas ve İzmir Metropoliti Manisa Bölgesi milis kuvvetlerini teftiş etmişlerdir. Törende Petmezas ile Metropolit ateşli konuşmalar gerçekleştirmişlerdir. Örgüt Ege'deki izcilere de "İzciler, sizi yetiştirmiş ve bugünlere getirmiş olan vatanınız, kendisine hizmet etmenizi bekliyor. Geçmişiniz, defalarca göstermiş olduğunuz kahramanlıklar ve uygarlaştırma çabalarınıza verilmiş olan nişanlardan bellidir⁷⁵. Bu kadar şanlı bir geçmişe sahip olarak, bugün de vatanın bulunduğu bu kritik dönemde tüm Anadolu şehirlerinin izcilerini gruplarını tamamlayarak örgütlenmeye ve bunu merkeze bildirmeye davet ediyoruz. Gün söz değil, eylem zamanıdır" cümleleriyle seslenmiştir. İzciler örgütlerine kendilerine yardımcı olmak üzere askeri müfettiş gönderileceği söylenerek, hızlı olmaları istenmiştir. Haberde Anadolu Savunma Örgütü üyelerinin Morning Post Gazetesi'ne gönderdikleri bildirin metni de yer almıştır. Bildiride örgütün Anadolu'nun Hıristiyan nüfusunu temsil ettiği, Osmanlı boyunduruğuna yeniden girme olasılığının Anadolu Hıristiyanları ayaklandırdığı ve bu uğurda her türlü fedakarlığı yapmaya hazır oldukları söylenmiş, adalet ve doğruluk adına bildirin yayınlaması istenmiştir⁷⁶.

Makedonia 7 Mayıs 1922 (24 Nisan 1922) tarihinde İzmir'den bildirilen bir habere yer vermiş, milis kuvvetlerin örgütlenmesi işinin yoğun bir şekilde devam ettiğini ve tüm iç bölgelerin mükemmel bir şekilde örgütlendiklerini duyurmuştur. Habere göre şehirlerin korunması görevini şimdiden milis kuvvetler üstlenmişlerdir. Demiryolu istasyonlarının korunması ve çetelerin takibi için de milis ve jandarmalardan ayrıca birlikler teşkil edilmiştir. Haber

73 "Dia Tin Sotiryan Tis Mikras Asias [Anadolu'nun Kurtuluşu İçin]", *Makedonia Gazetesi*, 27 Nisan 1922 (14 Nisan 1922), s.2.

74 Horozköy, İzmir Manisa demiryolu üzerinde yer alan bir kasabadır. Yunan kaynakları Manisa'nın 3,5 km. kuzeybatısında ve İzmir'in 32 km. kuzeydoğusunda yer alan Horozköy'de, 1920'li yıllarda Türkçe konuşan 4500 Rumun yaşadığı bilgisini aktarmaktadırlar. *İ Eksodos [Çıkış]*, Tomos [Cilt]: 1, Ekodos Kentru Mikrasiatikon Spudon [Anadolu Araştırmaları Merkezi Yayını], Athina, 1980, s.131.

75 Örneğin Aydın'ın Yunanlar tarafından işgali aşamasında, Yunan askerini destekledikleri için 25 Mart 1922'de Yunanların ulusal bayramında, izci birliklerinin bayrağına birinci sınıf askeri hizmet madalyası verilmiştir. Ayrıntılar için Bkz. Erdem, *a.g.e.*, s.202.

76 "Sinagermos Tu Mikrasiatiku Ellinismu [Anadolulu Helenlerin Teyakkuz Halı]", *Makedonia Gazetesi*, 30 Nisan 1922 (17 Nisan 1922), s.2.

Söke milis kuvvetlerinden, “Bölgenin çetelerden temizlenmesi işini tek başlarına üstlenmişlerdir” cümleleriyle söz etmiştir⁷⁷.

Embros Gazetesi'nde 15 Temmuz 1922 (2 Temmuz 1922) tarihinde yer almış bir haberden, Yunan Ordusu'nun saflarını sıklaştırma eyleminin Anadolu Harekatı'nın son günlerine kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Öyle ki haberde Başkomutan Hacıanestis'in emri gereği Aydın, Nazilli ve Uşak bölgesi erkeklerinin silah altına alındıklarından, Ermenilerle⁷⁸ birtakım Müslümanların da bu çağrıya yanıt verdiklerinden ve işlemin diğer bölgelere de genişleyeceğinden söz edilmiştir⁷⁹.

Anadolu Savunma Örgütü'ne mensup olanlar, Sakarya Savaşı sonrası gelişmelere bakarak 18-50 yaş arasındaki Anadolu Rumlarının Yunan Ordusu saflarını sıklaştırmasına karar verdikleri gibi, servetlerinin beşte birine el konulmasını, cemaate ait arazi varlıklarının, hatta kilisedeki bir takım dini gereçlerin satılmasını düşünmüşlerdir. Bu konunun bayraktarlığını yapan İzmir Metropolit Hrisostomos, “Özgürlüğümüzü savunmak için kanımızı da, kilisedeki altın ve gümüş neyimiz varsa vermeliyiz. Biz şimdi bunları vermezsek, savaş ganimeti olarak Türklerin ellerine geçeceklerdir” çağrısı yapmıştır⁸⁰. Nitekim dönemin Yunan basın organlarından Anadolu Savunma Örgütü'nün yardım talepleri izlenebilmektedir. Gazete haberlerinden birinde İzmir'e dayandırılarak “Tüm Rum gazeteleri, Anadolu'nun Türk idaresine geçişini engelleyecek güçlü bir birimin var olduğunu kaydediyorlar. İzmir Metropolit'i'nin liderliğinde gerçekleştirilen toplantı boyunca metropolit, erkeklerden gönüllü olmalarını ve zenginlerden amaç uğruna seroetlerinin beşte birini sunmalarını istemiştir” denilmiştir⁸¹.

Gazetelerde yer alan haberlerden, örgütün maddi yardımları ne şekilde topladığı da görülebilmektedir. Örneğin Makedonia'nın 30 Nisan 1922 (17 Nisan 1922) tarihli nüshasında yer alan haberlerden birinde örgütün ekonomi komisyonunun bir kararından söz edilmekte ve bu komisyonun belirlediği merciler dışında başka bazı kurumlar tarafından yardımların toplanmasının yasaklandığı belirtilmektedir. Yardımlar sadece Anadolu Savunma Örgütü için toplanabilecek ve bu işlem lonca, birlik ve Rum cemaat idarelerinin alt

77 “İ Mikrasiate Dia Tin Eleftheria Ton [Anadolulular Özgürlükleri İçin]”, *Makedonia Gazetesi*, 7 Mayıs 1922 (24 Nisan 1922), s.2.

78 Yunanlıların Anadolu'daki son günlerine tanıklık etmiş olan Mehmet Asım Us, Yunan ordusuna destek veren Ermeni çetelerine ve özellikle de Torkum Çetesi'ne dikkat çekmektedir. Torkum asker ve gönüllü toplamak için Steryadis'e başvurmuş ve başvurusu kabul edilerek kendisine yardım etmek üzere Yunan jandarma komutanlığına emir verilmiştir. Mehmet Asım Us, “Yunan Mezaliminden Sorumlu Olan Kimdir?”, *İzmir'den Bursa'ya*, 3. Bsk., Atlas Kitabevi, İstanbul, b.t.y., ss.109-110.

79 “Epistratevis Mikrasiaton [Anadoluluların Silah Altına Alınması]”, *Embros Gazetesi*, 15 Temmuz 1922 (2 Temmuz 1922), s.4.

80 Yannis P. Kapsis, *Hamenes Patrides [Yitik Vatanlar]*, 3i Ekdosi [3. Baskı], Ekdosis Livani [Livani Yayınları], Athina, 1989, s.190.

81 “İ Elliniki Eksegersis En Smirni [İzmir'deki Yunan Ayaklanması]”, *Embros Gazetesi*, 7 Mart 1922 (22 Şubat 1922), s.4.

komisyonları ile Yunan bankaları ve İ. Karakasis Yardım Kasası tarafından gerçekleştirilebilecektir. İ. Karakasis Kasası'nın adresi olarak Coya Hanı, No: 2, İzmir gösterilmiştir. Teşkil edilmiş olan birimlerin Mayıs ayı itibariyle Rum ev ve dükkanlarını ziyaret ederek, makbuz karşılığı yardım toplayacaklarına işaret edilmiştir. Makbuzlar 1, 2.5, 5, 10, 25, 50, 100, 500 ve 1000 liralık olacak, İ. Karakasis Kasası ile Ekonomi Komisyonu Başkanı Konstantinidis'in imzasını, ayrıca Ekonomi Komisyonu'nun mührünü taşıyacaklardır⁸².

Makedonia'nın 4 Mayıs 1922 (21 Nisan 1922) tarihli nüshasında, Anadolu Rumlarına hitaben aşağıdaki duyuru dikkat çekmektedir:

“Anadolulular!

Hiç kimse vatan için bu büyük, bu vahşi sorumluluktan geri kalmasın. Hepiniz Helen Anadolu Savunma Örgütü'nün vatansever ianesine kaydolunuz. Çeşitli birlik ve loncalara kayıtlı olanlar, başışınızı alt komisyonlara veriniz. Diğerleri Yunan bankalarına örgüt adına, alt komisyonlar adına veya İ. Karakasis yardım kasası adına yatırsınlar”⁸³.

Makedonia'da ilerleyen günlerde yayınlanan benzer nitelikteki bir başka haberde ise, örgütün maddi yönden destek görmeye devam ettiği söylenerek, Anadolu halkına hitaben bir beyanatına yer verilmiştir:

“Anadolulular!

Gecikmeyin. Bugünün geçmesine izin vermeyin. Anadolu Savunma Örgütü'nün paraya ihtiyacı vardır. Bunu verin. Yiğitçe davranın. Zaman çok değerlidir. Bağımsızlığımızın güvenliği son leptamıza⁸⁴ dahi ihtiyaç duymaktadır. Örgüt komisyonunun bunu talep etmesini beklemeyin. Mücadelemizin pek çok milyona ihtiyacı vardır ve bunu bir an önce verelim. Yarın değil. Bugün. Kadınlarımız sizi sorumluluğunuza yönlendirmektedirler. Yanınızda bulunmaktadırlar. Her şeyi feda etmeye hazırdırlar. Anadolu'nun özgürlüğü için. [Bir takım] gizli umutlara kapılmayalım. Büyük fedakarlıklar yapmamız gerekiyor. Özel sorumluluğumuz sadece budur. Bunu yerine getirdiğimizde, elde etmiş bulunduğumuz özgürlüğü hak ettiğimizi göstermiş olacağız”⁸⁵.

Anadolu Hareketi Mensuplarının Yunanistan'da Destek Arayışları

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi Anadolu hareketine tam destek veren İstanbul Savunma Örgütü mensupları, Kral Konstantin tahtta kaldığı sürece

82 “Erani Dia Tin Aminan [Amina (Örgütü) İçin İaneler]”, *Makedonia Gazetesi*, 30 Nisan 1922 (17 Nisan 1922), s.3.

83 “İ Organosis Tu Mikrasiatiku Agonos [Anadolu Mücadelesinin Örgütlenmesi]”, *Makedonia Gazetesi*, 4 Mayıs 1922 (21 Nisan 1922), s.2.

84 Lepta, Yunan para birimi drahminin yüzde biridir.

85 “İ Mikrasiate Dia Tin Eleftheria Ton [Anadolulular Özgürlükleri İçin]”, *Makedonia Gazetesi*, 7 Mayıs 1922 (24 Nisan 1922), s.2.

Yunanistan'a bağlı görünmesinin harekete zarar vereceğini ifade etmişlerdir⁸⁶. Venizelos'un görüşleri de aynı paralelde olmuştur⁸⁷. Venizelist kesimin bu yaklaşımına rağmen Anadolu Savunma Örgütü'ne mensup bir heyet, 1922 yılı Nisan ayı içinde Atina'yı ziyaret etmiştir. Söz konusu ziyaret gerek Atina, gerekse Selanik gazetelerinde geniş yankı bulmuştur⁸⁸.

Psaltoff, Argiropulos ve Hacıpostolu'dan oluşan örgüt heyeti 28 Nisan 1922 (15 Nisan 1922) tarihinde Atina'ya ulaşmış ve Yunan basınıyla temasa geçerek, hemen hemen şehirdeki tüm gazeteleri ziyaret etmiştir. Gerçekleştirdiği ziyaretlerinde amacının özgürlüğü konusunda heyecan içinde olan Anadolu [Rum] halkının taleplerini dile getirmek olduğunu ifade eden heyet, Anadolu Hıristiyanların kanlarının son damlasına kadar mücadele etmeye hazır olduklarına dikkat çekmiştir. Anadolu Rumların önünde iki yol bulunduğuna, bunlardan birincisinin vatanı terk etmek, ikincisinin ise fedakarca özgürlük mücadelesi vermek olduğuna, Anadolu Rum halkının bunlardan ikincisini seçtiğine değinmiştir⁸⁹.

Heyetkiler 29 Nisan 1922 (17 Nisan 1922) tarihinde Yüksek Komiser Steryadis ile de çalışmışlardır. Yazıldığına göre bu görüşme Anadolu'yu ilgilendiren tüm konularla ilgili olup, basın görüşmenin ayrıntılarını saptayamamıştır. Heyet üyeleri Atina'da Busios, Stratos⁹⁰, Skuludis, Daglis, Kalogeropoulos ve Eftaksias gibi çeşitli siyasetçilerle, ayrıca Meclis Başkanı Lomvardos ile de bir araya gelmişlerdir⁹¹. Atina'da buldukları dönem içinde çeşitli elçiliklerle de diyalog kurmuşlardır. Embros Gazetesi heyetin 1 Mayıs 1922 (19 Nisan 1922)'de İngiltere ve Fransa elçiliklerine gerçekleştirdiği ziyaretleri sütunlarına taşımıştır. Embros'a göre heyet İngiliz ve Fransız yetkilileri tarafından dikkatlice dinlenmiştir. Heyetkiler Yunan askerinin Anadolu'yu boşaltması durumuyla ilgili müttefiklerin henüz kesin karar vermedikleri söylenmiştir. Heyetin İtalyan elçisiyle görüşme isteğiyle neticelendirilememiştir⁹².

Anadolu heyetinin ziyareti açısından en önemli günün 3 Mayıs (21 Nisan) olduğunu söylememiz, hatalı olmayacaktır. Öyle ki heyet 11:00'den 13:30'a kadar Başbakan Gunaris ile görüş alışverişinde bulunmuştur. Görüşmede Gunaris ile birlikte Harbiye Bakanı Theotokis ve Dışişleri Bakanı Baltacis de hazır

86 *Atina Venizelos Arşivi* 173-354-17-1, 173-354-17-2, 173-354-17-3 nolu belgeler.

87 *Atina Venizelos Arşivi* 173-268-70-4 nolu belge.

88 "Apofasis Tis Aminis [Amina'nun (Örgütün) Kararı]", *Makedonia Gazetesi*, 25 Nisan 1922 (12 Nisan 1922), s.4.

89 "Epitropi Tis Smirnis İs Athinas [İzmir Heyeti Atina'da]", *Embros Gazetesi*, 29 Nisan 1922 (16 Nisan 1922), s.4.

90 "İ Epitropi Tis Mikrasiatikis Aminis [Anadolu Savunma Heyeti]", *Embros Gazetesi*, 30 Nisan 1922 (17 Nisan 1922), s.4.

91 "Makra Siskepsis Dia To Mikrasiatikon Zitima [Anadolu Meselesiyle İlgili Uzun Toplantı]", *Skrip Gazetesi*, 1 Mayıs 1922 (18 Nisan 1922), s.4; "Mikrasiatiki Organosis En Athines [Anadolu Örgütü Atina'da]", *Embros Gazetesi*, 1 Mayıs 1922 (18 Nisan 1922), s.4.

92 "Epitropi Tis Mikrasiatikis Organosis Episkefthi Htes Tus Presveftas [Anadolu Örgütü Heyeti Dün Elçilikleri Ziyaret Etmiştir]", *Embros Gazetesi*, 2 Mayıs 1922 (19 Nisan 1922), s.4.

bulunmuşlardır. Heyet üyeleri başbakana, çeşitli siyasi şahsiyetler ve elçilik yetkilileri ile gerçekleştirdikleri görüşmelerle ilgili izlenimlerini nakletmişler ve bu görüşmelerden cesaret aldıklarını ifade etmişlerdir. Gunaris de heyetle cesaret verici bir şekilde konuşmuş ve Anadolu ile ilgili korkuların yersiz olduklarını, Yunanistan'ın Anadolu'yu terk etmesinin söz konusu olmadığını vurgulamıştır.

Akşam saat 22:30'da Psaltoff, Argiropulos ve Hacıapostolu, Yunan hükümet yetkilileri Başbakan Gunaris, Dışişleri Bakanı Baltacis ve Ekonomi Bakanı Protopapadakis ile söyleşilerine devam etmişlerdir. Görüşme Baltacis'in evinde gerçekleşmiş ve Başbakan bir kez daha heyete Anadolu'nun Yunan Ordusu tarafından terk edilmeyeceğinin güvencesini vermiştir. Ayrıca hükümetin görüşlerinin, Anadolu Rum halkının görüşleriyle örtüştüğü de açıklanmıştır. Örgüt heyeti 3 Mayıs (21 Nisan) günü Atina'da bulunan Papulas ile bir araya gelmiş⁹³ ve bu toplantıda örgüt ile ilgili bir takım detaylar ele alınmıştır⁹⁴.

Psaltoff, Argiropulos ve Hacıapostolu 4 Mayıs (21 Nisan) sabah 11:00 sularında Yunan Kralı Konstantin'in huzuruna çıkmışlardır. İfade edildiğine göre Konstantin'e Anadolu Rum halkının bir daha Türk boyunduruğuna girmek istemediğini de beyan ederek, Anadolu'daki örgütlenme hakkında bilgi vermişlerdir. Kral'ın huzuruna kabul edilmelerinin ardından Velihaht Georgios ile de görüşmüşlerdir. Velihaht heyettekilere tüm Helenlerin Anadolu'da yaşananları dikkatle izlediklerini söyleyerek, davaya inanç ve sabır telkin etmiştir⁹⁵.

Atina'dan ayrılmazdan önce Anadolu heyeti gerçekleştirdiği temaslarla ilgili Basın Dairesi aracılığıyla aşağıdaki açıklamada bulunmuştur:

“Heyet aşağıdaki açıklamada bulunmayı görevi saymaktadır. Örgütün ve buradaki etkinliklerin tamamen ulusal nitelikte ve her türlü siyasi amaçtan uzak oldukları ile ilgili önceden beyan ettiğimiz güvenceyi yeniden vurgularız. Anadolu Örgütü, Anadolu halkının özgürlüğünün korunmasıyla ilgili maddi ve manevi tüm gücünü ortaya koyacağıyla ilgili kararlılığını ilan etmektedir. Bunun için tüm ırkın desteğini istemektedir. Yüksek saraydan, küçük bir köyün kulübesine, hatta tepelere kadar özgür Yunanistan'ın tüm kaygılanan ruhlarına şefkatle hitap etmekte ve boyunduruk altındaki kardeşleri için canlarını feda edenlere derin minnetini sunmaktadır.

Verilen mücadele ile ilgili aynı duyarlılığı gösterdikleri için içten bir şekilde hükümete, basına, meclisteki grupların liderlerine, yetkililere, krallık

93 “E Enerjiye Ton Mikrasiaton [Anadoluluların Faaliyetleri]”, *Skrip Gazetesi*, 4 Mayıs 1922 (21 Nisan 1922), s.4.

94 “İ Htesini Kinisis Tis Mikrasiatikis Epitropis [Anadolu Heyetinin Dünkü Faaliyeti]”, *Embros Gazetesi*, 4 Mayıs 1922 (21 Nisan 1922), s.1.

95 “İ Mikra Asia Tha Mini Elefthera [Anadolu Özgür Olarak Kalacaktır]”, *Makedonia Gazetesi*, 5 Mayıs 1922 (22 Nisan 1922), s.2.

halkına özgürlüğün korunması adına teşekkür etmektedir. Fransa, İngiltere, İtalya ve Amerika'nın elçilik görevlilerine, kendilerine karşı göstermiş oldukları kibar ve sempatik tutumlarıyla ilgili derin hürmetini sunmaktadır. Heyet hükümetten başlayarak temas ettiği herkesten, Helen Anadolu'nun ne devlet, ne asker, ne de Yunan halkı tarafından terk edilmeyeceği izlenimini almıştır⁹⁶.

Embros Gazetesi heyetin İzmir'e döndüğünde, Atina notlarıyla ilgili yaptığı açıklamaları da sütunlarına taşımıştır. Heyet Anadolu Rumlarına, Yunan Hükümeti'nin örgütün üstlendiği rolü kabul ettiğini, Yunanistan'ın barış gerçekleşmeden Anadolu topraklarından asker çekmeyeceğini, Yunan Hükümeti'nin görüşleriyle Anadolu Rumlarının görüşlerinin örtüşüğünü duyurmuştur⁹⁷.

Anadolu Savunma Örgütü mensuplarının Atina'ya gerçekleştirmiş oldukları ziyaret, hareketle ilgili taleplerin daha çok Venizelist kesimden gelmesi sebebiyle Antivenizelist Yunan Hükümeti'nin kaygılarını dağıtmaya yönelik olarak da yorumlanabilir. Üst satırlarda vermiş olduğumuz heyetin basın açıklamasında da bunu düşündürecek ifadeler yer almıştır. Nitekim Yunan Hükümeti'nin yanında durduklarının altını çizme ihtiyacı hissetmişlerdir. Diğer taraftan siyasi amaçlarının olmadığını söyleyerek, belki de müttefiklerin tepkisine maruz kalmamayı amaçlamışlardır. Yine de Gunaris Hükümeti Anadolu Rumlarının girişimlerine temkinli yaklaşmıştır⁹⁸. Fakat bunun yanında 1922 Temmuz ayında Yunan Hükümeti tarafından, Batı Anadolu'da otonom idare ilan edilmesi yönünde Steryadis'e talimat verilmiştir⁹⁹.

Heyetin Atina'da ziyaretler gerçekleştirdiği dönemde gazetelerde, örgütün ismiyle ilgili bir haber yer almıştır. Haberde örgütün "Anadolu Savunma" olan isminin yanlış anlaşılmalara sebebiyet vereceği için eleştirildiği, ilerleyen günlerde sadece "Anadolu Örgütü [Mikrasiatik Organosi]" olarak adlandırılabilceği kaydedilmiştir. Bu satırlar bize, bazı Helen çevrelerinde örgütün isminden kaynaklı rahatsızlıklar olabileceğini düşündürmüştür¹⁰⁰.

96 "İ Epitepi Ton Mikrasiaton Parusiasthi Htes Enopion Tu Vasileos [Anadolu Heyeti Dün Kral'ın Huzuruna Çıkmıştır]", *Skrip Gazetesi*, 5 Mayıs 1922 (22 Nisan 1922), s.4; "İ Mikrasiatik Epitepi Para To Vasilia [Anadolu Heyeti Kral'ın Huzurunda]", *Embros Gazetesi*, 5 Mayıs 1922 (22 Nisan 1922), s.4.

97 "E Anakinosis Tis Mikrasiatikis Organoseos Pros Ton Mikrasiatikon Laon [Anadolu Halkına Hitaben Anadolu Örgütü'nün Açıklamaları]", *Embros Gazetesi*, 7 Mayıs 1922 (24 Nisan 1922), s.4.

98 Hacıantoniyu, *a.g.e.*, s.271.

99 "İs Tin Mikrasian O İpatos Armostis Ekirikse Tin Aftonomisin [Anadolu'da Yüksek Komiser Otonomi İlan Etti]", *Skrip Gazetesi*, 31 Temmuz 1922 (18 Temmuz 1922), s.4.

100 "İ Mikrasiatik Organosis En Athines [Anadolu Örgütü Atina'da]", *Embros Gazetesi*, 1 Mayıs 1922 (18 Nisan 1922), s.4.

Anadolu Hareketi Mensuplarının Yabancı Devletler Nezdindeki Girişimleri

Aslında Anadolu Hareketi süresince gerek Anadolu ve gerekse Trakya Rumları yabancılar nezdinde girişimlerde bulunmuşlardır. Embros Gazetesi'nde 15 Şubat 1922 (2 Şubat 1922)'de yer almış bir haber, Rumların söz konusu girişimlerinin iyi bir özetidir. Haber, Anadolu Hıristiyan liderlerin Londra Belediye Başkanı ile Piskoposu'na ve bir takım İngiliz milletvekillerine gönderdikleri muhtıradan söz etmektedir. Söz konusu muhtırada Fransızların Çukurova'dan çekilmelerinin ardından bu bölgenin Hıristiyanlarının akibetinin dikkatlice izlendiği, Anadolu Rumlarının aynı şeyleri yaşamak istemedikleri ve İngilizlerin Doğu Hıristiyanlarından ilgilerini eksik etmeyeceklerinin umulduğu ifade edilmiştir. Muhtıranın altında İzmir Avukatlar Birliği, Helen Kulübü, Evangelist Okul [Evangeliki Sholi], Doktorlar Birliği, Ticaret Odası, Borsa, Halk Kulübü, İzmir Loncaları ve Batı Anadolu şehir ve kasabalarının Rum cemaat idarelerinin imzaları yer almıştır¹⁰¹.

Anadolu Savunma Örgütü, özellikle 1922 yılı Mart ayı içinde müttefik devletler nezdindeki girişimlerine hız vermiştir. 21 Mart 1922 (8 Mart 1922) tarihinde İngiltere, Fransa, İtalya Başbakanları, Amerika Başkanı ve ifade edilen ülkelerin Dışişleri Bakanlarına, Yüksek Komiser Steryadis tarafından da onaylanmış bir muhtıra sunmuştur. Muhtıra metninde Rum cemaatin kaderinin belirlendiği bir dönemde, büyük devletlerin bazı hususları gözden kaçırmamaları gerektiği, Anadolu Hıristiyanlarının Osmanlı rejimini yeniden yaşamak istemedikleri vurgulanmıştır. Durum tam tersi olmakla beraber, Sevr Antlaşması'nın 66. maddesiyle belirlenen bölgede Türklerin azınlıkta oldukları iddia edilmiş¹⁰², müttefiklerin himayesiyle Anadolu'ya çıkan Yunan Ordusu'nda binlerce Rum'un hizmet verdiğine ve bu ordunun Anadolu'da düzeni sağladığına dikkat çekilmiş, son olarak "*Adaletinizden emin olarak kararınızı bekliyoruz*" denilmiştir¹⁰³. Embros Gazetesi'nde 29 Mart 1922 (16 Mart 1922)'de Anadolu

101 "İ Hristiyanı Tis Smirnis Pros Tus Hristiyanus Tu Londinu [İzmirli Hıristiyanlardan Londra Hıristiyanlarına]", *Embros Gazetesi*, 15 Şubat 1922 (2 Şubat 1922), s.2.

102 Yunanlar Paris Barış Konferansı'na sundukları muhtırayla Kuzey Epir'i, tüm Trakya'yı, Batı Anadolu'yu, Oniki Ada'yı, ve Kıbrıs'ı talep etmişlerdir. Yunanistan nüfus istatistikleri üzerinde oynayarak ve bir takım mantık oyunlarına başvurarak, Anadolu Rumlarının aslında pek çok toplum içinde bütün olarak en büyük toplum olduğunu kanıtlamak istemiştir. Bu amaçla Anadolu Müslümanlarını çeşitli alt bölümlere ayırmıştır. Bu iddiaların günümüze dek ulaştığı söylenebilir. Yine de olaylara objektif yaklaşabilen bazı Yunan aydınlar, Helenlerin Anadolu'da azınlıkta olduklarını kabul etmektedirler. Bunlardan Nakracas, Helenlerin Aydın İli'nin % 37,7'sini, Çanakkale İli'nin %21,8'ini, Bursa İli'nin %17,7'sini, İzmit Sancağı'nın %30,1'ini, Konya İli'nin %7,9'unu, Ankara İli'nin %5,5'ini, Kastamonu İli'nin %2,5'ini, Sivas İli'nin % 8,9'unu ve Trabzon İli'nin % 25,9'unu oluşturduklarını kaydetmektedir. Nakracas bu olguyu, Helen toplulukların İzmir Sancağı'nın kıyı kesimi hariç her tarafta, çoğunluk oluşturan Müslüman nüfus içinde kaybolmuş, büyük veya küçük "Rum Ortodoks adacakları" oluşturdukları cümlesiyle ifade etmektedir. Georgios Nakracas, *Anadolu ve Rum Göçmenlerinin Kökeni*, İbrahim Onsunoglu (Çev), Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005, ss.54-61; Erdem, *a.g.e.*, ss.133-139.

103 Aggelomatis, *a.g.e.*, ss.137-138.

Savunma Örgütü'nün Poincare'ye başvurarak Rumların Türkleri istedikleri tezini yalanladığı¹⁰⁴ ve 9 Nisan (27 Mart)'da Lloyd George, Fransız meclisi ve senatosuna başvurarak halkların özgürlük hakkını hatırlattığı yazılmıştır¹⁰⁵. 11 Nisan (29 Mart)'da Belçika Hükümeti'ne başvurarak Anadolu Hıristiyanlarının maruz kalabileceği tehlikelere karşı yardım talep ettiği ve Cenova Konferansı'na¹⁰⁶ gönderdiği telgrafıyla da Anadolu Rumlara adaletli olunmasını istediği kaydedilmiştir¹⁰⁷. Ancak Cenova Konferansı örgütün bu başvurusuna cevaben, konferansın sadece mali konularla ilgilendiğini beyan etmiştir¹⁰⁸.

Anadolu Savunma Örgütü New York'ta gerçekleştirilen Hıristiyan Kongresi'ne de telgraf göndermiş, Amerikan halkına hitap ederek Hıristiyanlık adına yardım talep etmiştir. İzmir Metropoliti Hrisostomos, Ermeni ve Moskova Kiliseleri Başpiskoposlarının imzası ile yine aynı kongreye gönderilen 30 Mayıs 1922 (17 Mayıs 1922) tarihli telgrafta ise, "Eğer son arda kalanları kurtarmak için Amerika ve Avrupa'nın Hıristiyan nüfusu hızlı hareket etmeyecek olursa, Anadolu'da bundan böyle Hıristiyan kalmayacaktır" denilmiştir¹⁰⁹.

Örgütün yabancı devletler nezdindeki girişimleri, sadece çeşitli mercilere muhtıralar sunmaktan ibaret değildir. Gerek Avrupa'ya, gerekse Amerika'ya heyetler gönderilmiştir. Embros Gazetesi Anadolu Savunma Örgütü mensuplarının, Avrupa başkentlerine ve Amerika'ya gönderilecek heyet üyelerini seçmek üzere 22 Mayıs 1922 (9 Mayıs 1922)'de bir araya geleceklerini duyurmuştur. Haberde Avrupa'ya gönderilecek heyetin muhtemelen Psaltoff, Argiropulos, Lambrou, Tenekidis, Papamihalis, Marsellos ve Evstathiadu'dan, Amerika'ya gönderilecek heyetin ise Athinogenis, Seferiyadis ve Kivelos'tan oluşacağı yazılmıştır¹¹⁰. İlerleyen süreçteyse Psaltoff'un Paris'e yalnız gittiği¹¹¹ ve çeşitli basın temsilcileri ve siyasetçilerle bir araya geldiği yazılmıştır¹¹².

104 "İ Mikrasiyatiki Amina Apokroi Tas Apofasis Tis Diaskepseos [Anadolu Savunma (Örgütü) Konferansın Kararlarını Geri Püskürtüyor]", *Embros Gazetesi*, 29 Mart 1922 (16 Mart 1922), s.4; "İ Mikrasiyatiki Amina Diyamartirite Pros Ton Poincare [Anadolu Savunma (Örgütü) Poincare'ye İtiraz Etmiştir]", *Embros Gazetesi*, 30 Mart 1922 (17 Mart 1922), s.4.

105 "Amina Tis Smirnis Pros Tus Megalus Adikus [Büyük Haksızlara Karşı İzmir'in Amina'sı (Örgütü)]", *Embros Gazetesi*, 9 Nisan 1922 (27 Mart 1922), s.4.

106 Silahlanma yarışının sebep olduğu ekonomik sorunlara çözüm bulmak amacıyla 10 Nisan 1922'de Cenova'da bir konferans gerçekleştirilmiş ve konferansa 25 ülke katılmıştır. Konferansa katılan ülkeler, ekonomik sorunlarla ilgili çeşitli çözüm yolları önermişlerdir. Nilüfer Karabulut, *İki Genel Savaş Arası Dönemde Silahsızlanma Konferansları ve Türkiye*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2007, s.23.

107 "İ Mikrasiyatiki Amina Pros Ton Velgion Ke Tin Genovan [Anadolu Savunma (Örgütü)'ünden Belçika ve Cenova'ya]", *Embros Gazetesi*, 11 Nisan 1922 (29 Mart 1922), s.4.

108 "İ Apanthisis Tu İtalu Protipurgu Pros Tin Mikrasiyatikin Organosis [İtalyan Başbakanın Anadolu Örgütü'ne Cevabı]", *Embros Gazetesi*, 10 Mayıs 1922 (27 Nisan 1922), s.4.

109 "İ Mitropolitike Mikrasiyas Pros To Panhristiyaniko Sinedriyon [Tüm Hıristiyan Kongresi İçin Anadolu Metropolitleri]", *Embros Gazetesi*, 4 Haziran 1922 (22 Mayıs 1922), s.2.

110 "E Epitrope Tis Mikrasiyatikis Organoseos İs Tin Evropin Ke Amerikan [Anadolu Örgütü'nün Avrupa ve Amerika'daki Heyetleri]", *Embros Gazetesi*, 22 Mayıs 1922 (9 Mayıs 1922), s.4.

111 "İ Mikrasiyatiki Organosis İs Evropin Ke Amerikan [Anadolu Örgütü Avrupa ve Amerika'da]", *Embros Gazetesi*, 16 Haziran 1922 (3 Haziran 1922), s.4.

112 "Diavimata Tu Psaltof [Psaltof'un Girişimleri]", *Makedonia Gazetesi*, 17 Temmuz 1922 (4

Anadolu Rumlarının yurt dışında temsil edilmesi konusu ele alındığında, Venizelos'tan beklentilere değinmek gerekir. Gerek Anadolu Rumlarının mücadelesini benimsemiş olan Patrik Meletios, gerekse Anadolu Rumlarının haklarını savunmaya yönelik örgütler, Venizelos'a gönderdikleri telgraflarla Rumların mücadelesine destek vermesini talep etmişlerdir. Venizelos'un İngiliz ve Fransız halkı üzerinde büyük etkiye sahip olduğu, Londra ve Paris'te görünerek dahi ulusal davaya hizmet edebileceğine inanılmıştır¹¹³. Konuyla ilgili Makedonia'da rastladığımız 2 Mart 1922 (17 Şubat 1922) tarihli ilk habere göre Venizelos, “*dönüşüm hiçbir işe yaramayacağı, bu Atina Hükümeti'ne korkunç yıkımın sorumluluğunu bana yüklemeye şansı vereceği için*” diyerek, kendisine yapılan çağrıya uymayacağı yanıtını vermiştir¹¹⁴. Bir başka haberde ise, Venizelos'un boyunduruk altındaki Helenler için üzerine düşeni yerine getireceği duyurulmuştur. Haber, boyunduruk altındaki Helenlerin tek umudunun Venizelos olduğu cümlesiyle noktalanmıştır¹¹⁵.

Venizelos ile diyalog arayışları konusunda rastladığımız en kapsamlı yazı, Makedonia'nın 26 Nisan 1922 (13 Nisan 1922) tarihli nüshasında yayınlanmıştır. Yazı, Venizelos'un Helenlerin söz konusu davasında üstlenmek istediği rolü oldukça net bir şekilde gözler önüne sermiştir. Venizelos'a İzmir'de “*geçici bir hükümet*” kurulacağı bildirilmiş ve kendisinden bu hükümetin Avrupa'daki temsilcisi olması istenmiştir. Venizelos bu talebe verdiği yanıtta hiçbir sorumluluğa dahil olmak istemediğini, vatanından herhangi bir hizmeti eksik de edemeyeceğini, savaştan Yunan Ordusu'nun gayretine katkı sunacağını, ancak bunu emirleri yerine getiren sade bir vatandaş olarak gerçekleştireceğini ifade etmiştir. Venizelos ayrıca, yanıtını bilmediği konular hakkında bilgi istemiştir. Makedonia'ya göre sonraki gelişmeler öğrenilememiş ve bu diyalog çabalarının hangi aşamada olduğu belirlenememiştir¹¹⁶.

Anadolu Savunma Örgütü yabancı devletler nezdindeki girişimleri konusunda, yurt dışında aynı paralelde faaliyet gösteren Helen örgütleri ve cemiyetleriyle de işbirliği halinde olmuştur. Bu örgüt ve cemiyetler arasında Londra'daki Ulusal Savunma [Ethniki Amina] Örgütü¹¹⁷ ve yine Londra'daki İngiliz-Yunan Kulübü sayılabilir¹¹⁸.

Temmuz 1922), s.2; “Aftonomia Tis Mikras Asias [Anadolu'nun Otonomisi]”, *Makedonia Gazetesi*, 25 Temmuz 1922 (12 Temmuz 1922), s.3.

113 Stratigos, a.g.e., ss.343-344.

114 “Venizelos-Alitroti [Venizelos-Boyunduruk Altındakiler]”, *Makedonia Gazetesi*, 2 Mart 1922 (17 Şubat 1922), s.1.

115 “İs Tin Smirnin Eftason Simvuli Tu İkumeniku Patriyahiyu [Ekümenik Patrikhane'nin Danışmanları İzmir'e Ulaşmışlardır]”, *Makedonia Gazetesi*, 23 Nisan 1922 (10 Nisan 1922), s.4.

116 “İ Sinnenoisis Tu Eleftheriyu Venizelu [Eleftherios Venizelos'un Uzlaşması]”, *Makedonia Gazetesi*, 26 Nisan 1922 (13 Nisan 1922).

117 “İ Drasis Tis Ethnikis Aminis Tu Londinu [Londra'daki Ethniki Amina (Ulusal Savunma) Faaliyetleri]”, *Makedonia Gazetesi*, 9 Mayıs 1922 (26 Nisan 1922), s.3; “Katartismos Ton Mikrasiatikon Monadon [Anadolu Birliklerinin Düzenlenmesi]”, *Makedonia Gazetesi*, 11 Mayıs 1922 (28 Nisan 1922), s.3; “İ Amina Tis Mikrasias [Anadolu'yu Savunma]”, *Makedonia Gazetesi*, 18 Mayıs 1922 (5 Mayıs 1922), s.3; “Tha Gini O Agon Dia Tin M. Asia [Anadolu İçin Mücadele Edilecektir]”, *Makedonia Gazetesi*, 11 Temmuz 1922 (28 Haziran 1922), s.3.

118 “Revma En Agglia İper Ton Mikrasiatou [İngiltere'deki Akım Anadolu'lular Lehinedir]”,

Anadolu Devleti'nin Yapısının Nasıl Olması Gerektiği İle İlgili Görüşler ve Haberler

İstanbul Savunma Örgütü'nün Başkomutan Papulas'a sunmuş olduğu 10 Şubat 1922 (28 Ocak 1922) tarihli muhtıradan, Yunanistan'da gerçekleştirilen Kasım 1920 seçimleri sonrasında Lloyd George ve bazı siyasetçilerde bir Anadolu Devleti kurulması düşüncesinin var olduğundan söz edilmiştir. İngiliz basınında bu olasılığın gündeme getirilmesi ve bir İngiliz profesör tarafından bu tasarının uygulama şekliyle ilgili kitap yazılması İngiltere'den destek alınabileceğinin kanıtı olarak sunulmuştur. "...Düzenli bir şekilde idare edilen bir ordu kurduğumuz anda, İngiliz ekonomik desteği tartışmasız olarak gelecektir..." denilmiştir. İlginçtir ki söz konusu muhtıradan Müslümanların askere alınmasına ve Müslümanlardan amele taburları teşkil edilmesine ayrıca temas edilmiştir. Bunun gerekçesi olarak, zenginler askerlik hizmetini satın alacaklarından dolayı ekonomik girdi sağlanacağı, genç Müslümanların askere alınmalarının kırsal bölgelerde Türk çetelerinin insan kaynağını kurutacağı, Müslümanların bir takım askeri hizmetler ve yol bakım işlerinde kullanılabilecekleri gösterilmiştir¹¹⁹.

Eleftherios Venizelos, Emmanuil Benakis'e göndermiş olduğu 10 Mart 1922 tarihli¹²⁰ mektupta, düşünülmekte olan Anadolu Devleti ile ilgili bir takım önerilerde bulunmuştur. En önemli önerisi, söz konusu devletin tüm Anadolu'yu unsurları düşünerek hareket tarzı belirlemesi gerektiğidir. Anadolu Devleti'nin sınırlarının Sevr Antlaşması'nın sınırlarından daha geniş olmaması gerektiğinin altını çizen Venizelos, Edremit Körfezi'nin bir istisna teşkil etmesi ve sınırlar içine alınması gerektiğine işaret etmiştir. Sınırlar içinde fazla sayıda Türk nüfusun bulunmasını devletin geleceği açısından tehlike olarak addeden Venizelos, geçici olarak işgalin askeri gereklilikler nedeniyle devlet sınırlarının ötesine de geçebileceğine değinmiş ve "...Amaç, olabildiğince az askeri kuvvetle devletin savunulması olmalıdır..." demiştir. Gelecekte "Türk nüfusun güvenliği için" denilerek Anadolu Devleti sınırları içinde yaşayan Türklerle, Türk idaresindeki Helen ve Ermenilerin mübadelesine gidilebileceğinden söz etmiştir. Venizelos'a göre tasarlanmakta olan devletin ilk yapması gereken, bir temsilciler meclisi teşkil etmektir. Öyle ki gelişmeler konusunda nüfusu ve kamuoyunu bilgilendirmekte geç kalınmamalıdır. Anadolu Devleti'nin kendi bankasını kurmak zorunda olduğuna da değinen Venizelos, kurulacak olan bu bankaya tedavüle girmesi zorunluluğuyla banknot kesme yetkisi verilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Venizelos'a göre ayrıca, orduda ve tüm idarede katı tasarruf önlemleri alınmalıydı. Zamanla uluslararası kamuoyunun ve özellikle Amerika'nın dikkati çekilebilirse, belki sadece bağış değil, kredi alınması da mümkün olabilirdi¹²¹.

Makedonia Gazetesi, 7 Mayıs 1922 (24 Nisan 1922), s.4.

119 Stratigos, *a.g.e.*, ss.343-345.

120 Hangi takvimin kullanıldığı konusundan emin olmadığımız için, belgeler üzerinde yer alan tarihi belirttik.

121 *Atina Venizelos Arşivi* 173-268-02-5, 173-268-02-6, 173-268-02-7, 173-268-02-8 nolu belgeler.

Bu görüşler haricinde, düşünülmekte olan Anadolu Devleti'nin yapısı ile ilgili Yunan basınında da kimi haberler yer almıştır. Batı Anadolu'da ayrı bir otonom devletten söz eden Yunan basınında rastladığımız ilk haber, 4 Mayıs 1922 (21 Nisan 1922) tarihli'dir. Haberde, Yunan askerinin Anadolu'dan çekilmesi halinde Batı Anadolu'da otonom bir "Helen" devleti teşkil edilmesi durumunun İngilizlerin de dikkatini çektiği ifade edilmiştir¹²². 1922 yılı Temmuz ayı itibariyle otonomi ile ilgili haberlerde büyük bir artış olmuş ve konu çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Bir takım haberlerde yeni devletten "Ege Devleti" ya da "İyonya Devleti" olarak söz edilirken, diğer bazılarında "Anadolu Devleti" olarak söz edildiği görülmüştür. İzmir'deki Anadolu Savunma Örgütü'nün bu devletin alt yapısını tasarladığı ve Kemalistlerle mücadele edecek orduyu bizzat kendi imkanlarıyla donatacağı, örgütün Paris'teki temsilcisi Psaltoff'un yabancılar nezdinde Batı Anadolu'nun otonomisine yönelik girişimleri olduğu yazılmıştır¹²³.

Makedonia'da 30 Temmuz (17 Temmuz)'da yayınlanmış bir haber, Batı Anadolu'da kurulması düşünülen "Ege Devleti"ne yönelik Atina'da alınan bir takım kararlardan söz etmiştir. Habere göre yeni devletin sınırları Sevr Antlaşması'nın belirlediği hat olacak ve aşamalı olarak terhis edilecek Yunan Ordusu'nun yerini Anadolu'lu milisler alacaklardır. 75 bin askerden oluşacak bir Anadolu Ordusu tesis edilecek ve bu ordu Yunan komutanların komutasında olacaktır. Yunanistan bu ordunun silahlandırılması konusunda gerekli desteği sunacak, sahip olduğu donanmadan Ege Devleti'ne hafif gemiler verecek ve devletin nüfusunu teşkil eden tüm unsurlardan asker temin edilecektir. Yeni devlet yeni banknot tedavülüne gidene kadar mali sistem hali hazırdaki gibi devam edecek ve Anadolu'nun diğer bölgeleriyle ticareti geliştirmek için Türkiye'ye gümrük ayrıcalıkları verilecektir. Ege, Edremit, Bergama, Manisa, Ödemiş ve Söke olmak üzere altı vilayetten oluşacak yeni devletin komşularıyla ilişkilerini düzenlemek için İzmir'de konferans düzenlenecek ve yeni devleti himayesine alması için Milletler Cemiyeti'ne çağrıda bulunulacaktır.

Yunan basın organlarında Batı Anadolu'da kurulacak devlet ile Yunanistan'ın ilişkisinin ne olacağı da sorgulanmıştır. Öyle ki bu devletin devlet başkanlığına bir Yunan prensin atanabileceği, bu prens vasıtasıyla İzmir ve Atina hükümetleri arasında bağ kurulabileceği, hatta bunun Prens Nikolaos da olabileceği, başbakanlığı ise Steryadis'in üstlenebileceği veya herhangi bir hizmet biriminin başında kalabileceği yazılmıştır¹²⁴. Kurulması düşünülen devletin başkanı olarak Kunduryotis ve Zaimis'in isimleri de anılmıştır¹²⁵. Yunanistan'ın

122 "İ Agglia Apodokimazi To Kinima [İngiltere Hareketi Kınamaktadır]", *Makedonia Gazetesi*, 4 Mayıs 1922 (21 Nisan 1922), s.4

123 "İ Aftonomia Tis Mikras Asias [Anadolu'nun Otonomisi]", *Makedonia Gazetesi*, 8 Ağustos 1922 (26 Temmuz 1922), s.3.

124 "İ Nea Diaskepsis Ke İ Aftonomia [Yeni Toplantı ve Otonomi]", *Makedonia Gazetesi*, 30 Temmuz 1922 (17 Temmuz 1922), s.1.

125 Sonyel, *a.g.e.*, s.324.

Batı Anadolu'yu himayesine alabileceği, veya mandası haline getirebileceği ifade edilmiştir. Ancak yeni devlet uluslararası arenada Yunanistan tarafından değil, kendi temsilcileri tarafından temsil edilecektir. Öyle ki Batı Anadolu halkların temsilcilerinin yer alacağı heyet Avrupa başkentlerini ziyaret ederek, yeni devletin tanınmasına yönelik faaliyetlerde bulunacaktır¹²⁶. "Anadolu Devleti" padişahın egemenliğini tanıyacak, ancak Anadolu haklarının "Türkiye'nin müdahalesine katlanamayacakları" ifade edilecektir¹²⁷.

Makedonia Gazetesi'nde 18 Temmuz 1922 (5 Temmuz 1922) tarihinde yer almış bir haberde yeni devletten, "merkezi İzmir olan ayrı bir idari ve hukuki birim" olarak söz edilmiş ve bu yeni devlette tüm Batı Anadolu unsurların, yani Rum, Türk, Çerkez, Ermeni ve Yahudilerin temsil edileceklerine dikkat çekilmiştir. Yeni devletin organizasyonunda büyük güçlük çekilmeyeceği, Yunanistan'ın Anadolu'ya çıktığı günden itibaren var olan idarenin bunun temellerini teşkil edeceği vurgulanmıştır. Hali hazırda hizmet vermekte olan memurlara, yeni devlette hizmete devam etmeleri çağrısı yapılacaktır¹²⁸. Dönem basınında Ege parlamentosundan ve bu parlamentoda Anadolu tüm unsurların temsil edileceğinden söz eden yazılar da vardır¹²⁹.

Batı Anadolu'da Otonomi İlan Edilmesine İlişkin Haberler

Makedonia Gazetesi 16 Temmuz 1922 (3 Temmuz 1922) tarihinde, Anadolu Savunma Örgütü ile Ermeni, Çerkez ve Müslüman cemaatlerinin yetkili organlarınca Anadolu'da otonomi ilan edileceğini duyurmuştur. Habere göre otonomi ilanından sonra, otonom rejimin kalıcı olması için büyük devletlere muhtıra sunulacak, bir başka muhtrayla da Yunan Hükümeti'ne hitap edilerek yeni rejim yerleşene kadar Yunan askerinin Anadolu'da alıkonulması istenecektir¹³⁰.

17 Temmuz 1922 (4 Temmuz 1922) tarihli Embros Gazetesi, Atina'da bulunan Anadolu Rumlarına ait bir heyetin otonomi ile ilgili görüşlerine yer vermiştir. Bu görüşler, heyetin Yunan Hükümeti'ne sunduğu muhtırada ifade edilmişlerdir ve Anadolu'da otonomi ilan edilmesinin Yunanistan'a ne

126 "İ Morfi Tis Aftonomias Tis M. Asias [Anadolu Otonomisinin Şekli]", *Makedonia Gazetesi*, 26 Temmuz 1922 (13 Temmuz 1922), s. 2; "İ Diamartiriya Tis Agkiras Dia Tin Aftonomisin Tis Mikras Asias [Anadolu'nun Otonomisi İçin Ankara'nın İtirazı]", *Skrip Gazetesi*, 22 Temmuz 1922 (9 Temmuz 1922), s.3; "İ Aftonomisi Tis Mikras Asias [Anadolu'nun Otonomisi]", *Embros Gazetesi*, 22 Temmuz 1922 (9 Temmuz 1922), s.3.

127 "Aftonomia Tis Mikras Asias [Anadolu'nun Otonomisi]", *Makedonia Gazetesi*, 17 Temmuz 1922 (4 Temmuz 1922), s.1.

128 "İ Organosis Tis Aftonomias İpo Tin Prostanias Tis Kinonias Ton Ethnon [Milletler Cemiyeti'nin Koruyuculuğunda Otonomi Organizasyonu]", *Makedonia Gazetesi*, 18 Temmuz 1922 (5 Temmuz 1922), s.4.

129 "İ Nea Diaskepsis Ke İ Aftonomia [Yeni Konferans ve Otonomi]", *Makedonia Gazetesi*, 30 Temmuz 1922 (17 Temmuz 1922), s.1.

130 "Kirisete Osonupo İ Aftonomia Tis Mikras Asias [Birazdan Anadolu'nun Otonomisi İlan Edilecektir]", *Makedonia Gazetesi*, 16 Temmuz 1922 (3 Temmuz 1922), s.4.

sağlayacağını yanıtı verilmeye çalışılmıştır. Söz konusu muhtırada “Büyük Devletler Kemal’in Türkiye’sine etki edemediklerine” ve Mustafa Kemal “Yunanistan’ın ve Avrupa diplomasisinin yorulacağını, barış için daha uygun koşulların oluşacağını umduğuna” göre denilerek, getirilecek çözümün olabildiğince Anadolu halklarına ve Yunanistan’ın uluslararası çıkarlarına uygun olması gerektiği belirtilmiştir. Muhtırada otonomi ile ilgili ifade edilen görüşler aşağıdaki gibidir:

“Sakarya Nehri’nin döküldüğü ve güneyde Antalya’ya kadar bir toprak genişlemesi, dolayısıyla düşmandan verimli büyük merkezlerin, ayrıca Menderes, Nazilli, Isparta, Antalya ve İzmit ovalarının alınmasıyla gerçekleşecek askeri örgütlenme ve Anadolu’dan ekonomik çıkar sağlanması, Yunanistan’ın askeri ve ekonomik yükün altında ezilmesini hızlı ve kökten bir şekilde çözecektir. Bu yeni bir ülke örgütlenmesinin ilk ve sağlam temellerini oluşturacaktır. Ayrıca düşmana ilk ve ciddi darbeyi teşkil edecektir. Yunanistan Anadolu’da yeni bir devlet teşkil ederek, örgütleyerek, düzen, barış ve huzur içinde işlemlerini temin ederek düşmanın çözümlenmesini sağlayacak, kendini rahatlatacaktır...”

Buna göre Anadolu’nun Yunanistan öncülüğünde otonom olması, içinde bulunulan çıkmazda en dürüst çıkış yoludur ki, diğer komşu halklar da bu devlette temsilcileriyle ekonomik çıkarlarına ve ülkelerinin ilkelerine katkı yapacaklardır....”¹³¹.

Aynı heyet, yani Yunanistan’daki Anadolu Rumların heyeti müttelik devletlere de muhtıra sunmuş ve Anadolu’da kurulacak otonom devletle ilgili görüş beyan etmiştir. Yunan bir lider tarafından idare edilecek otonom devletin büyük devletlerin de çıkarlarını koruyacağına ve içinde bulunulan belirsiz ortamda kurtuluş için en pratik yol olduğuna işaret etmiştir¹³².

Aynı tarihte Makedonia Gazetesi Atina’da Bakanlar Kurulu’nun toplandığını, Bakanlar Kurulu’nun Anadolu ile ilgili kararlar aldığını ve bu kararların derhal uygulamaya konulacağını yazmıştır. Habere göre Anadolu’da kurulacak otonom devletin Türkiye ile ilişkileri düzenlenecektir. Gerekirse büyük devletler, Anadolu halklarının kendi kendilerini yönetmekle ilgili arzularını yakından görmek üzere davet edileceklerdir. Söz konusu projede Yunanistan’a düşen rol, Anadolu halklarının ülkelerinin yönetimini üstlenmekle ilgili sorumluluklarını tanımaktan ibarettir¹³³.

Makedonia Gazetesi 18 Temmuz 1922 (5 Temmuz 1922)’de önceki gece Gunaris, Protopapadakis ve Baltacis’in bir araya geldiklerini ve Steryadis’in kendilerine aktardığı bilgileri değerlendirdiklerini kaydetmiştir. Öyle ki Steryadis’in Yunan Hükümeti’nin talimatıyla, otonomiyle ilgili Anadolu halkına

131 “İ Mikrasiate Tis Eleftheras Ellados Zitun Aftonomisin Tis Mikras Asias [Özgür Yunanistan’daki Anadolu’lular, Anadolu’nun Otonomisini Talep Etmektedirler]”, *Embros Gazetesi*, 17 Temmuz 1922 (4 Temmuz 1922), s.3.

132 “İ Alitroti Pros Tas Megalas Dinamis [Boyunduruk Altındakilerden Büyük Devletlere]”, *Embros Gazetesi*, 18 Temmuz 1922 (5 Temmuz 1922), s.2.

133 “Aftonomia Tis M. Asias [Anadolu’nun Otonomisi]”, *Makedonia Gazetesi*, 17 Temmuz 1922 (4 Temmuz 1922), s.1.

çağrıda bulunması öngörülmüştür¹³⁴. Aynı gazete sonraki gün Steryadis'in Başkomutan Hacıanestis ve İzmir garnizon komutanı ile birlikte kurulması düşünülen devletin idaresi konusunu ele aldıklarını kaydetmiştir. Yeni rejimle ilgili alınan kararların Yunan Ordusu'nun işgali altındaki tüm bölgelere duyurulabilmesi için Yüksek Komiserliğin iç bölgelerdeki tüm temsilcileri İzmir'e davet edilmişlerdir. Yüksek Komiserlik temsilcilerine, verilen kararların derhal ve aynı anda uygulamaya geçmesi talimatını vermiştir. Haberde otonomi ilanı metninin genel hatlarıyla hazırlandığı, ancak söz konusu metinde otonomi bölgesi ve sınırlarının, ayrıca idarede Anadolu halkını tesis eden unsurların hangi oranda temsil edileceklerinin ayrıntılı bir şekilde belirtilmeyeceği bilgisi yer almıştır. Habere göre Yunanistan bir anda sorumluluklarından vazgeçmeyecek, sorumluluklarını aşamalı olarak otonom devlete terk edecektir¹³⁵. Bu arada Patrikhane, otonomi ilanının Yunan Hükümeti tarafından değil, Anadolu nüfusu tarafından gerçekleştirilmesi görüşünde ısrar etmiştir¹³⁶.

Makedonia Gazetesi otonomi ilan edilmesi mevzuunu 1922 yılı Temmuz ayında ele aldığı için Yunan Hükümeti'ni, "Anadoluluların örgütlenmesini bugüne kadar neden engellediniz?" sözleriyle eleştirmiştir¹³⁷. Makedonia'ya göre Anadolu Helenlere ket vurularak son derece değerli bir zaman kaybedilmiştir. Bunun da sebebi Yunan Hükümeti'nin kararsızlığı, bocalamaları ve bölünmüşlüğüdür. Anadolu'da otonomi ilan edilmesi Anadolu Savunma Örgütü'nün tasarısıdır ve bundan böyle de Anadolu'lular haklarını aramak ve otonom devletlerini istedikleri gibi düzenlemek konusunda Yunan Hükümeti tarafından serbest bırakılmadıkları¹³⁸.

İncelediğimiz tüm gazeteler 31 Temmuz 1922 (18 Temmuz 1922) tarihli nüshalarında, Batı Anadolu'da otonomi ilanının ne şekilde gerçekleştiğini sütunlarına taşımışlardır. Öyle ki 30 Temmuz (17 Temmuz) günü saat 11:00'da Dışişleri Bakanlığı'nda Başbakan Protopapadakis ve Bakanlar Gunaris, Stratos, Baltacis ile Theotokis bir araya gelmişler, saat 14:00'a kadar toplantı halinde bulunmuşlardır. Neticede Yunan Hükümeti'nin Steryadis'e verdiği emir ile Steryadis'in Anadolu halkına yaptığı duyurunun basına verilmesine karar verilmiştir.

Yunan Hükümeti'nin Steryadis'e verdiği emir aşağıdaki satırları içermektedir:

"Yunanistan müttefiklerin emriyle düzeni yeniden tesis etmek ve orada yaşayan

134 "Peri Tin Aftonomian Tis Mikras Asias [Anadolu'nun Otonomisiyle İlgili]", *Makedonia Gazetesi*, 18 Temmuz 1922 (5 Temmuz 1922), s.1.

135 "İ Prokirixsis Dia Tin Aftonomian Tis Mikrasias [Anadolu'nun Otonomisine İlişkin İlan]", *Makedonia Gazetesi*, 19 Temmuz 1922 (6 Temmuz 1922), s.2.

136 "İ Aftonomia Tis Mikras Asias [Anadolu'nun Otonomisi]", *Makedonia Gazetesi*, 25 Temmuz 1922 (12 Temmuz 1922), s.4.

137 "İ Aftonomia [Otonomi]", *Makedonia Gazetesi*, 17 Temmuz 1922 (4 Temmuz 1922), s.4.

138 "İ Aftonomia Tis Mikras Asias [Anadolu'nun Otonomisi]", *Makedonia Gazetesi*, 25 Temmuz 1922 (12 Temmuz 1922), s.1.

nüfusun hayatını, onurunu ve servetini güvenceye almak için Anadolu'ya çıkmış, bu işi derin tarihi bir bilinçle ve Ege'nin ötesinde binlerce yıldır yekpare bir şekilde yaşamakta olan Helen nüfusla var olan ulusal bağlar gereği gerçekleştirmiştir. İmzalanmış olan antlaşma [Sevr] bu bağların varlığını ve bunların haklı sonuçlarını kabul etmiştir.

...

Ancak belirsizlik sürmekte ve Yunan Ordusu'nun zafer dolu ilerleyişinden sonra alınan önlemler, Yunanistan'ın uğruna mücadeleyi üstlendiği ve bu denli fedakarlığa gittiği gereklilik ile halkların çıkarlarına hizmet etmemektedir. Yunanistan işgal etmiş olduğu topraklardaki özgürleştirdiği halklara karşı sorumluluk bilinciyle, kaldı ki bunlardan uzak kalması mümkün değildir, Birinci Dünya Savaşı'nın adına gerçekleştirildiği siyasi ve manevi dogmalar gereği ırk ve dinden bağımsız olarak herkesi, ... kalıcı bir idarenin temellerini atmaya çağırılmaktadır. Tüm yerel unsurların kullanılmasıyla özgürlüğün gerçekleştirilmesi başarılmalıdır. Anadolu halkının refahı ve daha genel siyasi amaçların yerine getirilmesi için Yunanistan, ulusal çıkarlarının tatmin edildiğini ve üstlendiği ağır fedakarlıkların karşılığını görmek istemektedir.

Özgürleştirilmiş olan topraklar bu şekilde örgütlenmiş olarak, Yunanistan ve Türkiye arasında sarsılmayacak bir barışın tesisine katkı yapacak, Türkiye ile Yunanistan arasında bir bağ kurulacak, bu devletlere bağlı olan Hıristiyan ve Müslüman halklar birlikte yaşam koşullarında refaha ulaşacaklardır. Bunu, Batı Anadolu'nun Yunanistan vasıtası ile özgürleştirilmesini amaçlamış olan müttefik devletlerin ilgisi güçlendirecektir.

Bu görev İzmir'deki Yüksek Komiser'e verilmekte ve hükümet kendisini Yunan Devleti adına Batı Anadolu'da yukarıda ifade edilenler doğrultusunda devlet kurmakla ve halkı buna destek olmaya çağırarakla yetkilendirmektedir.

Bu şekilde tesis edilecek olan rejim, özgürleştirici Yunan Ordusu'nun garantisini altında, Yunanistan'ın tarihi misyonuna uygun olacaktır.

Atina, 27 Temmuz 1922 (14 Temmuz 1922)

Bakanlar Kurulu

Başbakan Protopapadakis,

Üyeler Gunaris, Stratos, Baltacis, Theotokis, Ladopulos, Likurezos, Stratigos, Kanakaris, Rufos, Theidoridis, Leonidas, Poligenis, Gudas, Merkuris"

Aynı haber, Yunan Hükümeti'nin talimatı neticesi Steryadis'in Anadolu halkına 30 Temmuz 1922 (17 Temmuz 1922)'de yaptığı duyuruya da yer vermiştir:

"Yunan Hükümeti İzmir'deki Yüksek Komiseri, Batı Anadolu'nun gelecekteki örgütlenmesi ve idaresi konusundaki kararlarla ilgili işgal altındaki topraklardaki tüm halkı bilgilendirmekle yetkilendirmiştir.

Yunan Hükümeti temsilcisine ayrıca, bu kararların uygulanması için belirlenmiş olan önlemleri uygulama emrini vermiştir.

Ancak bu iş doğası gereği ve engeller sebebiyle ... hemencecik ve tamamı ile gerçekleştirilemez. Yüksek Komiser daha sonraki, ancak yakın zamandaki duyurularıyla, niyetlenenlerin aşamalı olarak gerçekleştirilmesi ve bunların uygulama sırasını belirleyecektir.

...

Özgürleştirme işi devlet kararları ve koşulları ile bitirilemez. Özgürleştirilmiş olan halk tarafından bizzat devam edilir, özgürlüğü gerçek ve art niyetsiz kılan erdemlerle sabitlenir. Özellikle Anadolu halklarının dini ve ulusal fanatiklikten uzaklaşmaları, barış, ekonomik gelişme ve her şeyden önce karakterin manevi olarak aşama kaydetmesiyle ilgili yeni çalışma prensiplerini benimsemeleri gerekmektedir. Ancak bu şekilde ve iç ya da dış barış istikametine doğru sabit bir yönelimle tüm halklar için son derece değerli nimet ortaya çıkacaktır. Anadolululara Yunanlar tarafından getirilmiş olan özgürlüktür.

Yüksek Komiser Steryadis"

Haber, Anadolu'da düşünülen icraatların Yunan Ordusu'na ilişkin herhangi bir düzenlemeyi içermediğini kaydetmektedir. Düşünülen idare şeklinin otonomi olarak adlandırılmayacağını, söz konusu olanın yerel bir idare olduğunun ve Yunanistan'ın bu toprakları himaye etmeye devam edeceğinin altı çizilmektedir. Anadolu'da gerçekleştirilecek öncelikli icraatlar olarak, bölgesel oylarla ortaya çıkan cemaat kurullarından ve Yunan Ordusu'nun gözetiminde faaliyet gösterecek yerel unsurlardan teşkil edilmiş jandarma kuvvetlerinden söz etmektedir. 31 Temmuz (18 Temmuz) günü içerisinde Yunan Hükümeti'nin bir muhtırayla Anadolu'daki gelişmeyi müttefik devletlere duyuracağı, Rum, Ermeni, Türk, Yahudi ve Rum Katolik Cemaatleri temsilcilerinin Hükümet Konağı'nda Yüksek Komiser Steryadis'in huzuruna çıktıkları bilgisini de aktarmaktadır¹³⁹.

Duyuruyu takiben Yunan basın organları kamuoyuna, Anadolu halklarının söz konusu gelişmeyle ilgili sevinç duyduklarını duyurmuşlardır¹⁴⁰. İfade edildiğine göre Yüksek Komiser Steryadis'in duyurusunun duvarlara asılmasıyla birlikte İzmir halkı flama ve bayraklarla Hükümet Konağı'na akmuş ve Rumlar dükkanlarını sabahtan kapatmışlardır. Bu tür haberlerde tüm Anadolulu unsurların gelişmeye olumlu tepki verdikleri kaydedilerek, yeni rejimin Anadolu halkı tarafından desteklendiği ima edilmektedir. Özellikle Türk kitlelerinin liderliğini İzmir Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa'nın yaptığına vurgu yapılmaktadır¹⁴¹. İlerleyen günlerde de Yunan basınında

139 "İs Tin Mikrasia O İpatos Armotistis Ekirikse Tin Aftodiyikisin [Anadolu'da Yüksek Komiser Yerel Yönetim İlan Etti]", *Skrip Gazetesi*, 31 Temmuz 1922 (18 Temmuz 1922), s.4; "Ekirihthi İ Aftonomisistis Tis Mikrasias [Anadolu'nun Otonomisi İlan Edildi]", *Rizospastis Gazetesi*, 31 Temmuz 1922 (18 Temmuz 1922), s.2; "Ekirihthi Htes Episimos Ke İ Aftonomia Tis M. Asias [Anadolu'nun Otonomisi Dün Resmen İlan Edildi]", *Makedonia Gazetesi*, 31 Temmuz 1922 (18 Temmuz 1922), s.1.

140 "To Neo Kathestos Tis Mikrasias [Anadolu'nun Yeni Rejimi]", *Embros Gazetesi*, 31 Temmuz 1922 (18 Temmuz 1922), s.1.

141 "Ogkostataton To Sillalitiriyon En Smirni [İzmir'deki Miting Çok Kalabalık]", *Embros*

aralarında Ödemiş, Kütahya, Biga ve Mudanya'nın bulunduğu Anadolu şehir ve kasabalarında sevinç mitinglerinin gerçekleştirildiğine dair haberler yer alabilmişlerdir¹⁴². Ancak sol yayın organı olan Rizospastis, Venizelist yada Kralcı gazetelerin aksine Steryadis'in duyurusunun ilgisizlikle selamlandığını, hatta adaletsiz bulunduğunu, Helen olmayan Anadolulularda askere alınacakları ile ilgili kaygı yarattığını kaydetmiştir¹⁴³. Yunan tarihçiliğinde de öncesinde Anadolu Savunma Örgütü'nün girişimlerinin desteklenmemiş olması sebebiyle Steryadis'in çağrılarının yeterince yankı bulmadığı ifade edilebilmiştir¹⁴⁴.

Diğer taraftan müttefik devletler, Anadolu'da yerel yönetim ilan edilmesi fikrinin ve ilgili gelişmelerin karşısında yer almışlar¹⁴⁵, bunun hiçbir yasal değeri olmadığına işaret etmişlerdir¹⁴⁶. Her ne kadar Anadolu'daki gelişme bazı gazeteler tarafından otonom bir devlet kurulması, diğer bazıları tarafından yerel idarenin tesisi sözleriyle anılmışsa da, müttefikler bu gelişmenin 1922 yılı Mart ayındaki barış teklifine ters ve yasal dayanaktan yoksun olduğunu düşünmüşlerdir¹⁴⁷. Bilineceği gibi 22 Mart 1922'de itilaf devletleri savaşan taraflara ateşkes önerisinde bulunmuşlardır. Her iki tarafın da koşulları kabul etmesi halinde, barış hazırlıklarına geçilecektir. İtilaf devletleri ateşkes önerisine verilecek yanıtı beklemeden 26 Mart'ta ikinci bir nota ile barış ilkeleri ile ilgili önerilerini sunmuşlardır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti her iki notaya yanıtını 5 Nisan 1922 tarihinde vermiştir. Verilen yanıtta ateşkes önerisinin ilke olarak kabul edildiği, ancak ateşkes antlaşmasıyla birlikte boşaltma işine hemen geçilmesinin ve bütün toprakların boşaltılmasının gerekli görüldüğü ifade edilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin ateşkes antlaşması ile ilgili önerileri itilaf devletleri tarafından kabul edildiği takdirde barış önerilerinin incelenmesine geçilebilirdi¹⁴⁸. Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta her iki

Gazetesi, 31 Temmuz 1922 (18 Temmuz 1922), s.4.

142 "İ Aftonomia Tis Mikras Asias [Anadolu'nun Otonomisi]", *Makedonia Gazetesi*, 3 Ağustos 1922 (21 Temmuz 1922), s.3.

143 "Pos EGINE Dekti İ Aftonomia Apo Tus Mikrasiatas [Otonomi Anadolulular Tarafından Nasıl Kabul Edildi]", *Rizospastis Gazetesi*, 13 Ağustos 1922 (31 Temmuz 1922), s.4.

144 Hacıantoniyu, *a.g.e.*, s.285.

145 "İ Simmahi Den Anagorizun Tin Aftonomian [Müttefikler Otonomiyi Tanımamaktadırlar]", *Makedonia Gazetesi*, 3 Ağustos 1922 (21 Temmuz 1922), s.4.

146 "Pos Krini İ Agglia Tin Aftonomian Tis Mikras Asias [İngiltere Anadolu'nun Otonomisini Nasıl Değerlendirmektedir]", *Makedonia Gazetesi*, 5 Ağustos 1922 (23 Temmuz 1922), s.2.

147 "İ Simmahiki Diyamartiriya Dia Tin Aftonomian Tis Smirnis [İzmir'in Otonomisine Müttefiklerin İtirazı]", *Embros Gazetesi*, 3 Ağustos 1922 (21 Temmuz 1922), s.4; "Sizitite İ Apohoris Tu Elliniku Stratu Ek Çatalcas [Yunan Askerinin Çatalca'dan Ayrılması Konuşulmaktadır]", *Rizospastis Gazetesi*, 3 Ağustos 1922 (21 Temmuz 1922), s.2; "Kata Tis Aftonomias [Otonomiye Karşı]", *Rizospastis Gazetesi*, 3 Ağustos 1922 (21 Temmuz 1922), s.2.

148 Yunan tarihçi Hacıantoniyu müttefiklerin ateşkes önerisi ve Yunan Hükümeti'nin tutumuyla ilgili olarak, "[Yunan askerinin] Anadolu'dan çekilmesine karar verildiği halde, [Yunan Hükümeti] ateşkes şartlarını ve tüm barış sürecini kabul etmiştir. Diğer taraftan Türkiye, barış şartlarını öğrenmeden bağlanmak istememiştir" demektedir. Atina'da barış şartlarının öğrenilmesi, muhalefetin hükümete saldırması sonucunu doğurmuştur. Gunaris bu tasarıyı kabul etmemişse de, resmi olarak reddetmemiştir de. Yine Hacıantoniyu'ya göre Yunan Hükümeti'ni içinde bulunduğu ikilemden kurtaran, "Mustafa Kemal Paşa'nın kabul

notayı inceledikten sonra bunun itilaf devletlerinin Türkleri yok etmeye yönelik çabalarının bir ürünü olduğuna kanaat getirdiklerini ifade etmekte ve “*Buna karşı, durumun çok ağır olduğunu düşünerek önemli ve büyük bir savaşa hazırlanmak gerekiyordu*” demektedir. İtilaf devletleri 15 Nisan 1922’de Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin önerisine olumsuz yanıt vermişlerdir¹⁴⁹.

17 Ağustos 1922 (4 Ağustos 1922) tarihinde Yunan basın organlarında, Yunan Hükümet çevrelerinin Anadolu’daki gelişmelerle ilgili beklentilerine rağmen, üç müttefik devletin verdikleri notayla çekincelerini bildirdikleri yazılmıştır¹⁵⁰. İngiltere, Fransa ve İtalya, Yunanistan’ın Anadolu’daki girişiminin kendilerinin nihai kararını etkilemeyeceğini ve Anadolu’nun kaderinin Yunanistan’la Türkiye’nin de bulunacağı bir ortak platformda müttefiklerce belirleneceğinin anlaşılmasını istediklerini açıklamışlardır. Yunan hükümet çevreleri basın organlarına notayla ilgili olarak, müttefiklerin Yunanların Anadolu’daki faaliyetlerinin özünü kavrayamadıklarını, ancak Anadolu meselesini ele alacak konferansta bu projenin inceleneceğini ifade etmişlerdir¹⁵¹.

Makedonia Gazetesi müttefiklerin bu tavrının, Ege’nin ekonomisini belirlemek istediklerinden kaynaklandığı değerlendirmesinde bulunmuştur. Makedonia’ya göre müttefikler Yunanistan’ın askeri işgali altındaki bölgelerde önlemler almasını reddetmemekle birlikte, kendileriyle diyalog kurmadan Anadolu’da yeni bir idare ilan etmesiyle ilgili kararını kınamışlardır. Yunan Hükümeti notanın yeni bir siyasi yenilgi sayılabileceğinin kaygısını yaşamıştır.

Yunan Hükümeti adına konuşan Stratos, müttefiklerin bu notayı vermek zorunda oldukları, aksi halde suskunluklarının Anadolu’daki rejimi tanımak anlamına geleceği yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Stratos’a Yunan Hükümeti’nin bu notaya yanıt verip vermeyeceği sorulmuştur. Stratos’un yanıtı, bunun pek olasılık dahilinde olmadığı, bu notanın Anadolu’daki gelişmelerle ilgili müttefiklerin görüşünü içerdiği olmuştur¹⁵².

18 Ağustos 1922 (5 Ağustos 1922) tarihinde Skrip Gazetesi’nde, müttefiklerce Yunanistan’a verilmiş olan notanın metni yer almıştır:

“*Atina, 15 Ağustos 1922 (2 Ağustos 1922),*

... *Bu notanın konusu, Anadolu’nun gelecekteki örgütlenmesi ve idaresidir. Özgürlüğe sahip olan kalabalık Helen unsurun Osmanlı İdaresi’ne giremeyeceği,*

edilemez koşullar ileri sürmesi olmuştur”. Hacıantoniyu, *a.g.e.*, ss.267-269.

149 Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, C.2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, ss.865-871.

150 “İ Simmahi Apokruun Tin Aftonomian Tis İonias [Müttefikler Ege’nin Otonomisini Geri Çevirmektelerdir]”, *Rizospastis Gazetesi*, 17 Ağustos 1922 (4 Ağustos 1922), s.2; “Ohi Diyamartiriya [İtiraza Hayır]”, *Embros Gazetesi*, 17 Ağustos 1922 (4 Ağustos 1922), s.4.

151 “İ Epidothisa Nota Dia Tin Aftonomian Tis Mikras Asias [Anadolu’nun Otonomisi İle İlgili Verilmiş Olan Nota]”, *Makedonia Gazetesi*, 17 Ağustos 1922 (4 Ağustos 1922), s.2.

152 “İ Nea Nota Ton Simmahon Epedothi İs Ton İpaton Armostin En Smimi [Müttefiklerin Yeni Notası İzmir’deki Yüksek Komiser’e Sunulmuştur]”, *Makedonia Gazetesi*, 17 Ağustos 1922 (4 Ağustos 1922), s.2.

Yunanistan'ın bu bölgede idarenin temellerini atmaya, bu bölgenin siyasi haritasını çizmeye çağrıldığı ve bu rejimin kurtarıcı Yunan askerinin teminatı altında kalması gerektiği ifade edilmektedir.

Hükümetin direktifiyle diplomatımız, Yunan Kraliyet Hükümeti'nin ilke ve önlemleri, ayrıca bunların uygulamaları konusunda kaygılarını belirtmektedir... Çünkü bu toprakların gelecekteki idaresi, müttefiklerle Türkiye arasında imzalanacak barışla belirlenecektir”.

Skrıp Gazetesi ayrıca, Yunan Dışişleri Bakanlığı'nun telgrafla notayı Steryadis'e ulaştırdığını kaydetmiştir¹⁵³.

Yunan basın organları 5 Ağustos 1922 (23 Temmuz 1922) tarihinde, İstanbul Hükümeti'nin İzzet Paşa kanalıyla Batı Anadolu'daki yeni yapılanmayla ilgili tepkisine yer vermişlerdir. İfade edildiğine göre İzzet Paşa müttefik devletlerin yetkililerine aşağıdaki açıklamada bulunmuştur:

“İstanbul Hükümeti'nin aldığı malumata göre, Yunanistan'ın İzmir'deki temsilcisi 30 Temmuz (17 Temmuz)'da Yunanistan'ın işgali altında olan topraklarda otonomi ilan etmiştir. İstanbul Hükümeti'nin bu duyuruya şaşırması için pek çok sebep mevcuttur. Yukarıda beyan edilen toprakların kaderini belirlemek konusunda Yunanistan'ın en ufak bir vasfı yoktur. Kaldı ki Türkiye'nin egemenlik hakları devam etmektedir. Babıali bu bildiriye itiraz etmektedir. Bu şekilde barışa önemli ölçüde zarar verilmekte ve Babıali'nin hakları ihlal edilmektedir... Aynı zamanda, bu düşüncesiz kararın doğurabileceği neticelerle ilgili sakıncaları söylemeye hakkı olduğunu ve bu neticelerin sorumluluğunun Yunanistan'da olduğunu ifade etmektedir”¹⁵⁴.

Embros Gazetesi 2 Ağustos 1922 (20 Temmuz 1922) tarihinde, Kemalist çevrelerin tesis edilecek yerel idare ile ilgili görüşlerine yer vermiş ve Kemalistlerin bu gelişmenin Anadolu'nun kaderiyle ilgili son kararı etkileyeceğini düşündüklerini yazmıştır¹⁵⁵. Diğer taraftan Makedonia 20 Ağustos 1922 (7 Ağustos 1922) tarihinde, “Kemalistlerin İzmir'in Otonom Olmasına İtirazları” diyerek Rauf Bey'in ağzından aşağıdaki metni yayınlamıştır:

“... Fransa, Büyük Britanya ve İtalya Hükümetleri'nin dikkatini otonomi ilanına çekmeyi borç bilirim. Bu ilan Yunan Hükümeti tarafından, Anadolu'nun işgal altında bulunan bölgesinde yapılmıştır. Açıktır ki bölgede soyguncu olan devlet tarafından otonomi ilan edilmesinin hiçbir yasal değeri yoktur. Bu bölge nüfusu, tüm dünyanın ve büyük devletlerin de bildikleri gibi, baskıcı Yunan idaresinden kurtulmak istemektedir.

153 “To Kimenon Tis Diakinoseos Dia Tin Aftodiyikisin Tis Mikras Asias [Anadolu'nun Yerel İdaresiyle İlgili Açıklama Metni]”, *Skrıp Gazetesi*, 18 Ağustos 1922 (5 Ağustos 1922), s.4.

154 “To Zitima Tis Aftonomias Tis Mikrasias [Anadolu'nun Otonomisi Mevzuu]”, *Makedonia Gazetesi*, 5 Ağustos 1922 (23 Temmuz 1922), s.2; “İ Galliki Kivernisi Theori Akiron Tin Peri Aftonomias Prokiriksın [Fransız Hükümeti Otonomi İle İlgili İlanı Geçersiz Saymıştır]”, *Embros Gazetesi*, 5 Ağustos 1922 (23 Temmuz 1922), s.3.

155 “İ Turki Diamartironte Dia Tin Aftodiyikisin Tis Mikras Asias [Türkler Anadolu'nun Yerel Yönetimine İtiraz Ediyorlar]”, *Embros Gazetesi*, 2 Ağustos 1922 (20 Temmuz 1922), s.4.

... Bu duyuru sayesinde Yunanların bölge Müslümanlarına daha fazla baskı uygulamayı ve zarar vermeyi düşündüklerini öngörebiliyoruz. Belki de onlara askerliği zorunlu kılacaklar ve bu şekilde Müslümanları soydaşlarıyla mücadeleye sürükleyeceklerdir. Büyük Millet Meclisi Hükümeti, işgal altındaki topraklardaki otonomi ilanına ... yoğun bir şekilde itiraz etmektedir.

Hükümetimiz büyük devletlerin, uluslararası adalet kanunlarına, medeni devletlerin saygı gösterdiği gelenek ve göreneklere Yunanistan'ın boyun eğmesini sağlayacaklarını umut etmektedir.

Hüseyin Rauf¹⁵⁶

Gazetelerde otonominin, toprakların Osmanlı rejimine dahil olmasıyla Yunanistan tarafından ilhak edilmesi arasında uzlaştırıcı çözüm olduğu da yazılmıştır¹⁵⁷. Ancak Embros Gazetesi genellikle "otonom" rejimin karşısında yer almış ve bunun yerine "yerel yönetim" fikrini savunmuştur. Kaldı ki Batı Anadolu'daki söz konusu gelişmeyle ilgili atılmış olduğu başlıklarda da "yerel yönetim" ifadesini kullanmıştır. Bu tip yazılardan birinde "Otonom devlete ve Yunanistan'ın Anadolu'yu terk etmesine hayır!" denilerek, Yunanistan'ın Batı Anadolu topraklarını topraklarına katması gerektiği savunulmuştur. "Yunanistan sadece ve sadece yeni bir devlet kurmak için en iyi evlatlarının on binlercesini kurban etmemiş, ekonomik yıkım sınırına ulaşmamış, Eski Yunanistan'dan elde ettiği vergileri Anadolu'da harcamamıştır" denilmiştir. Kaldı ki bu yeni devletin Mustafa Kemal'in ve diğer yabancıların kolay lokması haline gelmesi ve özgür olmaması ihtimali de vardır¹⁵⁸.

Otonom devlete ve Yunanistan'ın konuyla ilgili siyasetine ilişkin en dikkat çekici yazılardan biri, Embros Gazetesi'nin 3 Ağustos 1922 (21 Temmuz 1922) tarihli nüshasında yer almıştır. Yazıda, "Siz bugün Anadolu'da yerel yönetimle ilgili ne ilan ederseniz edin, bu rejim Helen midir? Yoksa Yunanistan'ın Anadolu'dan, hatta İzmir'den uzaklaşmasını mı sağlıyor? Yunanistan olmayacak yeni bir otonom devletin temellerini mi atıyor?" denilerek, hükümet Yunanistan'ın düşünce ve çıkarlarını temsil etmemekle suçlanmıştır. Yunan Hükümeti'ne "Türk idaresini reddederek, bunun yerine ne tesis ediyorsunuz? Yunan idaresini mi? Hayır. Bugün Anadolu yerel yönetimi, yarın otonom devlet. Ancak kimin egemenliğinde otonom devlet? Kimin olacak sultanın mı? Sevır Antlaşması'nın öngördüğü Helen karakter taşıyacak ve Yunan egemenliğinde olacak, beş sene sonra halkoylamasına gidecek bir otonom devlet mi?" soruları yöneltilmiştir. Embros'a göre bu otonom devlette Yunanistan ayrıcalıklı siyasi ve askeri konuma sahip olmayacak, bu devlet Yunanistan'ın geçici olarak örgütleyeceği ve koruyacağı, ancak gelecekte terk

156 "İ Turkiki Diamartiriya Dia Tin Aftonomian Tis Mikras Asias [Anadolu'nun Otonomisiyle İlgili Türk İtirazları]", *Makedonia Gazetesi*, 20 Ağustos 1922 (7 Ağustos 1922), s.3.

157 "Pos EGINE DEKTI İ AFTONOMIA APO TUS MIKRASIAS [Otonomi Anadolu'lular Tarafından Nasıl Kabul Edildi]", *Rizospastis Gazetesi*, 13 Ağustos 1922 (31 Temmuz 1922), s.4.

158 "Aftodiyikisi Ne! Aftonomon Kratos Pote! [Yerel Yönetime Evet! Otonom Devlete Asla!]", *Embros Gazetesi*, 18 Temmuz 1922 (5 Temmuz 1922), s.1.

edeceği ayrı bir Anadolu devleti olacaktır. Türkiye ile Yunanistan arasında tampon bir devlet kurulması, Yunanistan'ın Sevr'i yırttığı anlamına gelecektir. Kaldı ki Yunanistan'ın kanı ile özgürleştirdiği ve uğruna borca girdiği bu devlet, son Yunan askeri Anadolu topraklarından çıktığı anda Türk devleti olacaktır¹⁵⁹. Embros Gazetesi çeşitli yazılarla “savaşın galibi olarak Yunanistan'ın” Batı Anadolu'yu ilhak etmesi gerektiğini, ilhak edilecek toprakların yabancı değil, “Helenlere ait topraklar olduğunu” yazmıştır¹⁶⁰.

Sonuç

Anadolu'da yeni bir devlet kurulması projesi, öncelikle Helen Anadolu'yu Savunma Örgütü'nündür. Bu örgüt Sakarya Savaşı sonrasında Anadolu Rumlarının direnişini örgütlemek ve Batı Anadolu'da otonom bir devlet kurulmasına yönelik bir etkinlik ortaya koymuştur. Şüphesiz bu etkinlik içinde olanlar, cephede ne olup bittiğiyle ilgili tam bir fikre sahip değillerdi. Ancak Gunaris Hükümeti'nin Anadolu ile ilgili gelişmeleri iyi ele alamadığını da fark etmekteydiler. Örgüt 1921 Ekim'inde kurulmuşsa da, 1921 yılı içindeki faaliyetlerine ilişkin Yunan basınında pek bir emareye rastlanmamaktadır. Örgütün faaliyetlerine ilişkin haberlerde, 1922 yılı Şubat ayı itibariyle artış görülmektedir.

Rumlar, Anadolu Savunma Örgütü'nün liderliğinde belli bir örgütlenme gerçekleştirmişlerdir. Hatta bir takım haberlerden hareketle kongre tipi bir örgütlenmeye gittikleri ve kongreye bağlı komisyonlar, hatta milis kuvvetleri teşkil ettikleri söylenebilir. Yunan Hükümeti ve yabancı devletler nezdinde girişimleri de olmuştur. Anadolu Savunma Örgütü'ne diğer bazı bölgelerdeki ve yurt dışındaki benzer Helen örgütleri de destek vermişlerdir. Kaldı ki, aynı amaca yönelik yapıların paralel hareket etmeleri amaçlanmıştır.

Anadolu'da Rumları korumaya yönelik hareket gerçekleştirmeyi amaçlayanlar, Konstantin'in tahtta ve Kralcı hükümetin iktidarda olduğu Yunanistan'ın hareketi sahiplenmesini, müttefiklerle diyalog açısından problem olarak görmüşlerdir. Yeni bir devlet kurulmaksızın Helenlerin mücadelesinin devam etme şansı olmadığını da düşünerek, Papulas'ın Kral Konstantin'e bağlı görünmeksizin kendilerini destekleyebileceği kanaatini taşımışlardır. Ancak

159 “Ekkenosis Dia Tis Methodu Tis Aftonomias [Otonomi Yöntemiyle Boşaltma]”, *Embros Gazetesi*, 3 Ağustos 1922 (21 Temmuz 1922), s.1.

160 “Dikeoma Tis Ellados Na Prosartisi Amesos Tin Mikrasian [Anadolu'yu Derhal İlhak Etmek Yunanistan'ın Hakkıdır]”, *Embros Gazetesi*, 12 Ağustos 1922 (30 Temmuz 1922), s.1; “To Dikeoma Tis Prosartiseos Tis Mikrasias [Anadolu'yu İlhak Etme Hakkı]”, *Embros Gazetesi*, 13 Ağustos 1922 (31 Temmuz 1922), s.1; “E Anakinosis Tu Skuludi [Skuludis'in Açıklamaları]”, *Embros Gazetesi*, 28 Ağustos 1922 (15 Ağustos 1922), s.1.

Anadolu Rumlarını davalarında haklı görse de Papulas, Yunan Hükümeti'nden onay almaksızın adım atmak konusunda cesaretsiz davranmıştır.

Diğer taraftan Venizelos, müttefik devletlerin ve Milletler Cemiyeti'nin kanatları altında ve liderliğine İzmir'deki Yunan Yüksek Komseri Steryadis getirildiği takdirde Rumların girişimlerinin başarılı olabileceğine inanmıştır. Steryadis'i konjonktürü doğru bir şekilde değerlendirerek, uygun tavrı belirleyebilecek bir lider olarak görmüştür. Oysa Steryadis'e, aşırı milliyetçileri frenlemeye yönelik tutumu sebebiyle bir takım Helen zümreleri şüpheyle bakmışlardır. Bize göre ise tam da bu sebeple Venizelos O'nun Anadolu hareketi için uygun bir lider olacağını ve hareket tarzını belirlerken diğer Anadolu unsurları ve müttefikleri hesaba katacağını düşünmüştür. Steryadis Anadolu Rumlarının faaliyetlerine önceleri mesafeli durmuşsa da, Yunanistan'ın Anadolu'daki son günlerinde desteği daha belirgin olmuştur.

Harekete öncülük edenler Avrupa, Amerika, Mısır ve Romanya'daki, ayrıca diğer tüm dış Helenlerden, Eski Yunanistan ve adalardakilerden destek sağlayabileceklerine, hatta kurulacak Anadolu Devleti'nin Yunan Hükümeti'nin toplayabileceğinden çok daha fazla destek toplayabileceğine inanmışlardır. Nitekim Yunan basınında yer alan haberler, Anadolu Rumlarından gönüllü temin etme işleminin, Yunanistan'ın Anadolu'ya gerçekleştirdiği hareketin son günlerine kadar devam ettiğini ortaya koymaktadırlar. Aynı basın organlarından mali yardım talepleri ve bunların hangi yollarla toplandığı izlenebilmektedir.

Venizelos'un Batı Anadolu'da kurulma olasılığı olan devlete ilgili tavsiyeleri bir hayli çarpıcıdır. Kurulacak devletin geleceği açısından olabildiğince az Türk nüfusu kapsamasına ve devletin sınırlarının Sevri'n çizdiği hat olması gerektiğine işaret eden Venizelos, Edremit Körfezi'nin bir istisna teşkil edebileceğini ve sınırlar içine alınabileceğini ifade etmiştir. Bu devletin vatandaşları ile kamuoyunu bilgilendirmek üzere bir an önce temsilciler meclisi teşkil etmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Yunan basınında Batı Anadolu'da otonom devlet kurulmasına yönelik haberlerde, 1922 Temmuz ayı itibarıyla büyük bir artış olmuştur. Yeni devletten "Anadolu Devleti", "Ege Devleti" veya "İyonya Devleti" olarak söz edilebilmiştir. Ancak Anadolu'da kurulacak devlete ilgili Helen çevrelerinin zihinlerinde tam bir netlik olduğu kanaatinde değiliz. Bize daha çok, Anadolu'da var olan koşullar karşısında Helenlerin ellerindeki son kozu oynamaları gibi görünmektedir. Nitekim Yunan Hükümeti de ilk başlarda Anadolu Rumlarından gelen çağrılara temkinli yaklaşmış, ancak 27 Temmuz 1922 (14 Temmuz 1922)'de Steryadis'i Batı Anadolu'da devlet kurmakla görevlendirmiştir.

Yunan basın organları 31 Temmuz 1922 (18 Temmuz 1922) tarihli nüshalarında, Batı Anadolu'da otonomi ilan edildiğini geniş bir şekilde sütunlarına taşımışlardır. Özellikle Venizelist çizgide yayın yapan gazeteler, ısrarla Steryadis'in duyurusunun Anadolu halkının geneli tarafından coşkuyla

karşılandığını vurgulamak gereğini hissetmişlerdir. Oysa sol yayın organı Rizospastis ilgili duyurunun, Rumlar haricindeki diğer Anadolu'lularda askere alınacaklarıyla ilgili kaygılara sebep olduğunu kaydetmiştir.

Diğer taraftan müttefik devletler Anadolu'nun kaderinin Türkiye ve Yunanistan'ın da bulunacağı ortak bir platformda çözüleceği konusunda Yunanistan'a nota vermişler ve Anadolu'daki ilgili girişimlere son noktayı koymuşlardır. Ankara Hükümeti olduğu gibi İstanbul Hükümeti de, Yunanistan'ın Anadolu ile ilgili karar verme yetkisi olmadığını söyleyerek Anadolu'daki gelişmeleri kınamıştır ve bu tepkiler, Yunan basın organlarından takip edilebilmektedir.

İlginçtir ki Yunan basın organları Anadolu Devleti'nden bazen "otonom" diye söz ederlerken, bazen bölgede yerel bir idarenin tesisi olarak söz etmişlerdir. Özellikle Embros Gazetesi "yerel idare" tabirini tercih etmiş ve sıkça "Otonom devlet ile Yunan Ordusu'nun Anadolu'dan ayrılmasına hayır!" sloganını kullanmıştır. Yine özellikle Embros Gazetesi'nde Yunanistan'ın bu tip projelerle uğraşacağına, işgali altındaki toprakları ilhak etmesi gerektiği yazılmıştır. Makedonia Gazetesi, Anadolu Rumları zamanında desteklemediği için Yunan Hükümeti'ni suçlamıştır. Rizospastis konuyu müttefiklerin Anadolu'daki gelişmelere tepkisi çerçevesinde ele almış, diğer taraftan Skrip ise daha çok Yunan Hükümeti'nin tavrını yansıtmıştır. Bu tartışmalarla Yunanistan'ın Anadolu'daki varlığı son bulmuştur.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları Atina Venizelos Arşivi:

- 173-268-02-1.
- 173-268-70-1.
- 173-268-02-2.
- 173-268-70-2-3.
- 173-268-02-3.
- 173-268-70-4.
- 173-268-02-4.
- 173-268-02-5.
- 173-316-64-1.
- 173-268-02-6.
- 173-316-64-2.
- 173-268-02-7.
- 173-268-02-8.
- 173-354-26-1.
- 173-354-26-2.
- 173-354-17-1.
- 173-354-26-3.
- 173-354-17-2.
- 173-354-26-4.
- 173-354-26-5.

II. Süreli Yayınlar

Embros,

Rizospastis,

Makedonia,

Skrip.

III. Kitaplar

AGGELOMATİS, Hr. Em., *To Hroniko Megalis Tragodias*, 2i Ekdosi, Athina, Ekdosis Estia, 1971.

BULALAS, Kleantos K., *İ Ellas Ke İ Sighroni Polemi*, Athina, 1965.

BUJAK, 1918-1922 Yunan Ordusu'nun Seferi, İbrahim Kemal (Çev.), İstanbul, Askeri Matbaa, 1939.

ÇANAKARİS, Vasilis İ., *Dakrismeni Mikrasia 1919-1922*, Ekdosis Metehmio, Athina, 2007.

DELTA, Pinelopi, *Eleftherios K. Venizelos*, Athina, 1978.

DUSMANİS, Viktor, *İstorikes Selides Tas Opias Ezisa*, Ekdosis İkos Petru Dimitraku, b.t.y.

ERDEM, Nilüfer, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1923)*, Derlem Yayınları, İstanbul, 2010.

GAZİ, Mustafa Kemal, *Nutuk*, C.2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.

GENCER, Ali İhsan & ÖZEL, Sabahattin, *Türk İnkılap Tarihi*, 9. Bsk., Der Yayınları, İstanbul, 2004.

GONATAS, Stilianos Ep., *Apomnimonevmata*, Athina, 1958.

HACİANTONİYU, Kostas, *Mikra Asia O Apeleftherotikos Agonas 1919-1922*, Ekdosis Pelasgos, Athina, 1994.

İ Eksodos, Tomos: 1, Ekdosis Kentru Mikrasiatikon Spudon, Athina, 1980.

KAPSİS, Yannis P., *Hamenes Patrides*, 3i Ekdosi, Ekdosis Livani, Athina, 1989.

KARABULUT, Nilüfer, *“İki Genel Savaş Arası Dönemde Silahsızlanma Konferansları ve Türkiye”*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

MACAR, Elçin, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Mc MİLLAN, Margaret, *Paris 1919*, Belkıs Dışbudak (Çev.), ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004.

- MUÇOPULOS, N., VAKALOPULOS K., KESOPULOS, Ap., *Alismonites Patrides – İ Fotodotra Mikrasia*, Ekdosis Ciambiris Piramida, Thessaloniki, b.t.y.
- NAKRACAS, Georgios, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, İbrahim Onsunoglu, (Çev.), Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005.
- PSİRUKİS, Nikos, *İ Mikrasiatiki Katastrofi 1918-1923*, Athina, 1977.
- PSOMİADİS, Haralambos, *İ Telefteya Fasi Tu Anatoliku Zitimatos*, Ekdosis Efesos, Athina, 2004.
- SONYEL, Salahi R., *İngiliz Gizli Belgelerinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1923)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.
- SPİRİDONOS, G. L., *Polemos Ke Eleftheria – İ Mikrasiatiki Ekstratia Opos Tin İda*, Ekdosis İ Zavra – Afon Vasiliu, Athina, 1957.
- STRATİGOS, Ksenofontas, *İ Ellada Sti Mikra Asia*, 5i Ekdosi, Ekdosis Ap. A. Harisis, Athina, 1999.
- ŞAHİN, M. Süreyya, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1996.
- TRİANTAFİLLİDİS, Haralambos D., *İ Mikrasiatiki Ekstratia Ke To İmerologio Enos Oplitu*, Tomos: 2, Ekdosis Dodoni, Athina, 1984.
- VAKALOPULOS, Ap. E., *Nea Elliniki İstoria 1204-1985*, 3i Ekdosi, Ekdosis Vanyas, Thessaloniki, 1988.
- VASİLİKOS, Nikos, *İmerologio Tis Mikrasiatikis Ekstratias*, Ekdosis Gnosi, Athina, 1992.

IV. Makaleler

- BERBER, Engin, "Batı Anadolu Rumlarının Son Fedakarlığı, Ya Da 9 Eylül 1922'yi Önleyemeyen Bir Askeri Yapılanma: Küçük Asya Savunma Örgütü", *Cumhuriyet Gazetesi 9 Eylül İzmir'in Kurtuluşu Özel Eki*, 9 Eylül 2006.
- ERDEM, Nilüfer, "Megali İdea'nın Anadolu'daki Destekçilerinden Doktor Apostolos N. Psaltoff'un 1912-1922 Dönemi Etkinlikleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.XIII, S.27, İzmir, 2013.
- KİTROMİLİDİS, Pashalis M., "Noeres Kinotites Ke İ Aparhes Tu Ethniku Zitimatos Sta Valkania", *Ethniki Taftotita Ke Ethnikismos Sti Neoteri Ellada*, Ekdosis Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis, Athina, 1997.
- SOFUOĞLU, Adnan, "İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş", *Ankara Üniversitesi Atatürk Yolu Dergisi*, S.29-30, Ankara, 2002.

URAL, Selçuk, "Milli Mücadele'de Yunanlılaştırma Hareketinin Siyasi Kolu: Yunan Fevkalade Yüksek Komiserliği", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.18, Erzurum, 2001.

US, Mehmet Asım, "Yunan Mezaliminden Sorumlu Olan Kimdir?", *İzmir'den Bursa'ya*, Atlas Kitabevi, İstanbul, b.t.y.

V. İnternet Kaynakları

<http://www.istorikathemata.com> (Erişim Tarihi: 31.03.2012)

EKLER

EK 1: Skip Gazetesi'nden bir manşet.

"Dün Büyük Tarihi Gündü - Anadolu'da Yüksek Komiser Yerel Yönetim İlan Etti".

ΕΚΡΤΗ

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΩΡΑ

Η ΧΘΕΣΙΝΗ ΜΕΓΑΛΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΗΜΕΡΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΙΚΡΑΣΙΑΝ Ο ΥΠΑΤΟΣ ΑΡΜΟΣΤΗΣ ΕΚΗΡΥΞΕ ΤΗΝ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΙΝ

ΔΙ' ΑΥΤΟ ΔΙΑΚΕΡΥΞΕΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΟΥ κ. ΣΤΕΡΤΙΑΛΟΥ ΔΙΑ ΤΟ ΝΕΟΝ ΚΑΒΕΣΤΟ

Ο ΛΑΟΣ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ ΠΛΗΘΥΝΟΥΣΙ ΤΗΝ ΑΠΕΛΥΘΕΡΣΙΝ ΤΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΥΝ ΤΗΝ ΧΑΡΑΝ ΤΩΝ

... (Small text columns on the left and right sides of the main headline) ...

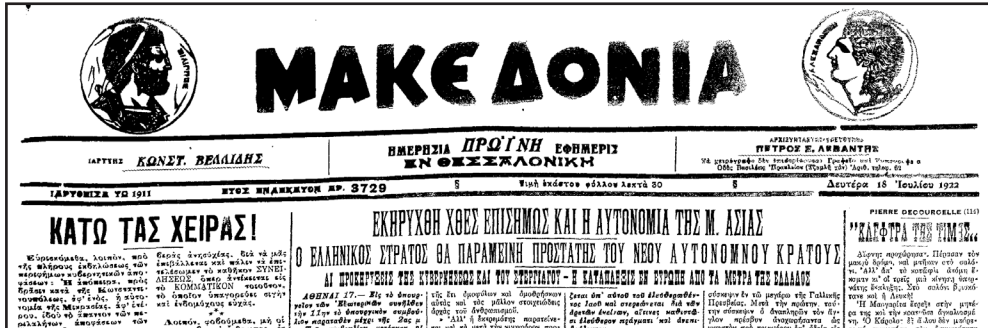
EK 2: Embros Gazetesi'nden bir manşet.

"Yerel Yönetime Evet! Otonom Devlet Hiçbir Zaman".

<p>ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΠΡΟΓΡΑΦΩΤΩΝ</p> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50%; text-align: center;">ΕΣΤΕΡΙΚΟΥ</td> <td style="width: 50%; text-align: center;">ΕΣΤΕΡΙΚΟΥ</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">ΑΡ. 110</td> <td style="text-align: center;">ΑΡ. 80</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">ΕΣΑΡΧΙΝΟΣ</td> <td style="text-align: center;">ΕΣΑΡΧΙΝΟΣ</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">ΤΡΙΜΗΝΟΣ 30</td> <td style="text-align: center;">ΤΡΙΜΗΝΟΣ 45</td> </tr> </table> <p style="text-align: center;">ΕΚΑΣΤΟΝ ΦΥΛΛΟΝ ΛΕΠΤΑ 30</p> <p style="text-align: center;">ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ: Δ. ΟΙΚ. ΚΑΛΑΓΟΘΑΚΗΣ</p>	ΕΣΤΕΡΙΚΟΥ	ΕΣΤΕΡΙΚΟΥ	ΑΡ. 110	ΑΡ. 80	ΕΣΑΡΧΙΝΟΣ	ΕΣΑΡΧΙΝΟΣ	ΤΡΙΜΗΝΟΣ 30	ΤΡΙΜΗΝΟΣ 45	<h1 style="font-size: 4em; margin: 0;">ΕΜΠΡΟΣ</h1> <p style="font-weight: bold; margin: 0;">ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΕΘΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ</p>	
ΕΣΤΕΡΙΚΟΥ	ΕΣΤΕΡΙΚΟΥ									
ΑΡ. 110	ΑΡ. 80									
ΕΣΑΡΧΙΝΟΣ	ΕΣΑΡΧΙΝΟΣ									
ΤΡΙΜΗΝΟΣ 30	ΤΡΙΜΗΝΟΣ 45									
<p>ΕΤΟΣ 2898^α ΑΡΙΘΜΟΣ 9249 *Νέοι αριθμοί Τηλεγράφων * 1398 ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 5 ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ: ΤΡΙΤΗ 5 ΙΟΥΛΙΟΥ 1922</p>										
<p style="font-weight: bold; font-size: 1.2em;">ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΝΑΙ!</p> <p style="font-weight: bold; font-size: 1.2em;">ΑΥΤΟΝΟΜΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΠΟΤΕ</p> <p>... (Small text columns on the left side of the main headline) ...</p>	<p>... (Small text columns in the middle of the main headline) ...</p>	<p>... (Small text columns on the right side of the main headline) ...</p>								

EK 3: Makedonia Gazetesi'nden bir manşet.

“Dün Resmi Olarak Anadolu'nun Otonomisi De İlan Edildi - Yunan Ordusu Yeni Otonom Devletin Koruyucusu Olarak Kalacaktır”

EK 4: Rizospastis Gazetesi'nden bir manşet.

“Otonomi Anadolulular Tarafından Nasıl Kabul Gördü”.

